

*Henrik
Ibsen*

NORA

Barba Jozo

Henrik Ibsen

NORA

(KUĆA LUTAKA)

Drama u tri čina

S norveškog preveo
Josip Tabak

Naslov izvornika:
Et dukkehjem

Sadržaj

OSOBE

PRVI ČIN

Prvi prizor
Drugi prizor
Treći prizor
Četvrti prizor
Peti prizor
Šesti prizor
Sedmi prizor
Osmi prizor
Deveti prizor
Deseti prizor
Jedanaesti prizor
Dvanaesti prizor
Trinaesti prizor

DRUGI ČIN

Prvi prizor
Drugi prizor
Treći prizor
Četvrti prizor
Peti prizor
Šesti prizor
Sedmi prizor
Osmi prizor
Deveti prizor
Deseti prizor
Jedanaesti prizor
Dvanaesti prizor

TREĆI ČIN

Prvi prizor
Drugi prizor
Treći prizor
Četvrti prizor
Peti prizor

OSOBE

Odvjetnik TORVALD HELMER
NORA, njegova žena
Doktor RANK
Gospođa LINDE
Bilježnik KROGSTAD
Helmerovo TROJE DJECE
ANA MARIJA, njihova odgojiteljica
Služavka HELENA
NOSAČ

Događa se u Helmerovu stanu

PRVI ČIN

(Ugodno i ukusno, ali ne raskošno namještena soba. Vrata desno u pozadini vode u predsoblje. Druga, lijevo u pozadini, vode u Helmerovu radnu sobu. Između tih vrata glasovir. Na sredini lijevog zida opet vrata, a do njih prozor. Pokraj prozora okrugao stol s naslonjačem i malim divanom. Na desnom zidu, malko unazad, također vrata, a na istoj, desnoj strani zidana peć od kaljevih ploča. Oko peći nekoliko naslonjača i jedna stolica za ljuljanje. Između peći i pokrajnjih vrata malen stol. Na zidovima bakrorezi. Police s porculanskim figuricama i drugim ukrasima. Malen ormar s knjigama u raskošnu uvezu. Na podu sag. U peći vatra, zimski je dan.

U predsoblju zvoni zvonce. Koji časak poslije čuje se kako se vrata otvaraju. Nora, dobre volje, pjevušeći, ulazi u sobu. Na njoj zimski ogrtač, u rukama joj mnogi paketi. Odlaze ih na stolić desno. Vrata za sobom u predsoblju nije zatvorila, pa se vidi nosač s božićnim drvцем i košarom; on sve predaje služavki koja im je otvorila vrata.)

Prvi prizor

NORA, NOSAČ, HELENA, poslije HELMER

NORA: Dobro sakrijte ovo drveće, Helena. Da ga djeca ne vide prije nego što ga okitimo. *(Zatim će nosaču, vadeći novčarku.)*

Koliko dugujem...?

NOSAČ: Pola kruna.

NORA: Evo vam kruna. Zadržite cijelu. *(Nosač zahvaljuje i odlazi. Nora za njim zatvara vrata. Još se zadovoljno smješka svlačeći ogrtač. Vadi iz džepa zamotuljak ušćerenih badema, stavlja dva-tri u usta. Zatim oprezno prilazi vratima svoga muža te osluškuje.)* Aha, doma je. *(Opet pjevuši i vraća se stolu na desnoj strani.)*

HELMER *(iz svoje sobe)*: Je li to tamo cvrkut moje ševe?

NORA *(otvara neke od onih paketa i zamotuljaka)*: Da, da, to je

tvoja ševa.

HELMER: Skakuće li to tamo vjeverica?

NORA: Da, da, vjeverica.

HELMER: Kada je došla kući?

NORA: Upravo sada. (*Vrećicu slatkiša stavlja u džep i otire usta.*)
Dođi, Torvalde, da vidiš što sam kupila.

HELMER: Čekaj malo, ne smetaj, (*Malo kasnije on otvara vrata i gleda u sobu, još držeći pero u ruci*) Kupila, veliš? Svu tu hrpu? Je li to moja mala raspnica opet bila vani i tratila novac?

NORA: Jest, Torvalde, ali zaista možemo sebi ove godine ponešto priuštiti. Pa ovo nam je prvi Božić kada ne moramo štedjeti.

HELMER: Da, ali ne smijemo ni rasipati.

NORA: Oh, Torvalde, malo ipak smijemo. Zar ne? Sasvim malo. Pa sada ćeš dobiti veliku plaću i imat ćeš mnogo novca.

HELMER: Da, od Nove godine. Ali treba čekati čitava tri mjeseca dok stigne iduća plaća.

NORA: A dotle možemo štogod i uzajmiti.

HELMER: Nora! (*Prilazi k njoj te je u šali hvata za uho.*) Zar si toliko lakoumna? Recimo da danas uzajmim tisuću kruna, pa ti u ovaj božićni tjedan sve potrošiš, a meni na Staro ljetno padne crijep na glavu i ja se opružim...

NORA (*stavljajući mu ruku na usta*): Uh, sram te bilo, kako možeš govoriti tako gadno!

HELMER: Da, uzmimo da se takvo što dogodi — što onda?

NORA: Ako bi se takvo što dogodilo, onda bi mi bilo svejedno imam li dugova ili nemam.

HELMER: A ljudi u kojih sam uzajmio?

NORA: Oni? Pa tko bi o njima brinuo! Pa oni su mi sasvim strani.

HELMER: Eh, ženo, ženo! A sad ozbiljno: dobro znaš što ja mislim o tome. Ne želim dugova! Nikakvih zajmova! Nekako mi se čini sputanom i ružnom kuća koja se temelji na zajmovima i dugovima. Dosad smo se nas dvoje držali hrabro, pa ćemo tako još ovo kratko vrijeme.

NORA (*prilazeći k peći*): Dobro, Torvalde, kako želiš...

HELMER (*ide za njom*): No, no, ne treba da moja ševa odmah opusti krila. Što je? Mrgodiš se? (*Vadi novčarku iz džepa.*)
Pogodi, Nora, što imam ovdje!

NORA (*brzo se okrenuši*): Novac!

HELMER: Evo vidi! (*Daje joj nekoliko novčanica.*) Bože dragi,

znam da za Božić svašta treba u kući.

NORA (*broji*): Deset.. dvadeset... trideset... četrdeset. Lijepa hvala. Hvala, Torvalde. Sad sam zadugo bez brige.

HELMER: I treba tako.

NORA: Da, da, zadugo, vidjet ćeš. A sada dođi da ti pokažem što sam sve kupila! I to jeftino! Pogledaj, novo odijelo za Ivara — i k tome sablja. Ovo je konjic i truba za Boba. Ovo je lutkica i lutkina posteljica za Emmy. Sve je tako slatko, a znam, brzo će djeca sve pokvariti. A ovo su haljine i rupci za djevojke. Stara Ana Marija morala bi dobiti i više.

HELMER: A što je u tome paketu?

NORA (*viče*): Ne, Torvalde, to ne smiješ vidjeti prije večeri!

HELMER: A tako. Nego, kaži mi, mala rasipnice, što si kupila sebi?

NORA: Sebi? Ništa! A ništa i ne želim!

HELMER: Nešto valjda ipak želiš. Kaži mi štogod pametno što bi željela.

NORA: Ne, zaista ne znam... Ipak... Čuj, Torvalde...

HELMER: No?

NORA (*igrajući se pucetom na njegovu kaputu i ne gledajući ga u oči*): Ako bi baš htio da mi štogod priuštiš, mogao bi mi... ovaj... mogao bi...

HELMER: Hajde, kazuj, da čujem...

NORA (*brzo*): Mogao bi mi dati štogod novca, Torvalde. Samo toliko koliko misliš da ti ne treba; kasnije bih kupila štogod sebi za taj novac.

HELMER: Ali Nora...

NORA: Da, da, dragi Torvalde... Lijepo te molim. Onda bih taj novac u blistavu zlatnom papiru objesila na božićno drveće. Zar ne bi bilo zgodno?

HELMER: Kako se zovu one ptice što sve odmah raspu i potrate?

NORA: Znam, znam, rasipnice, raspikuće. Ali ipak, Torvalde, učini kako te molim. A poslije ću razmisliti što mi je najpotrebnije. Zar nije razborito tako. Je li?

HELMER (*u smijehu*): Jest, razborito je, samo ako zaista uspiješ novac sačuvati, pa da poslije sebi kupiš štogod. Ali znam, sve ćeš potratiti za kućanstvo i za nepotrebne koještarije, a meni će ostati da novac opet iznalazim.

NORA: Ali, Torvalde...

HELMER: Ne kaniš valjda poricati, draga Nora! (*Obuhvati je rukom*)

oko pasa.) Moja je rasipnica tako slatka, ali joj treba hrpa novaca. Nevjerojatno kako su drage takve ptičice i kako su skupe čovjeku koji ih drži.

NORA: Sram te bilo kako govoriš! Ja zaista štedim koliko god mogu.

HELMER (*smijući se*): Istina je: »koliko god možeš«. Ali ti uopće ne možeš štedjeti.

NORA (*pjevajući i tiho se smješka, zadovoljna*) Hm, trebao bi znati, Torvalde, koliko izdataka imamo mi ševe i vjeverice!

HELMER: Čudan si ti stvor. Upravo kao i tvoj otac. Uvijek hoćeš novaca, a kad do njih dođeš, odmah ti procure kroz prste. Naprosto ne znaš na što su otišli. I ne preostaje mi drugo nego da te volim takvu kakva jesi. To ti je u krvi. Da, da, Nora, to je nasljedno.

NORA: Eh, kamo sreće da sam naslijedila više očevih osobina.

HELMER: A ja te i ne bih želio drugačiju nego upravo takvu kakva jesi, slatka moja ševa. Nego, čekaj, nešto mi je na um palo... sve mi se činiš... kako da kažem... nekako si mi sumnjiva...

NORA: Zbilja?

HELMER: Zaista. Pogledaj mi pravo u oči!

NORA (*gledajući ga*): Pa što?

HELMER (*blago joj prijete prstom*): Moja je sladokusna ševa danas nešto grickala u gradu?

NORA: Ne, nisam. Kako to možeš i pomisliti?

HELMER: Zar moja ševa nije skoknula u slastičarnu?

NORA: Ne, nije, Torvalde...

HELMER: I nije grickala slatkiše?

NORA: Ne, nije.

HELMER: I nijedan ušećerani badem?

NORA: Ne, Torvalde, časna riječ...

HELMER: Ostavi, molim te... pa vidiš da se samo šalim...

NORA (*prilazi stolu desno*): Kako ti pada na um da me ljutiš!

HELMER: Da, da, znam. I dala si mi riječ. (*Prilazi joj.*) Samo ti skrivaj svoje male božićne tajne, draga moja Nora. Ionako će večeras na vidjelo kad upalimo svjećice na boru.

NORA: Jesi li se sjetio pozvati doktora Ranka?

HELMER: Nisam. Ali nije ni potrebno. Samo se po sebi razumije da će večerati s nama. Uostalom, pozvat ću ga kad danas navrati k nama. Naručio sam dobro vince. Nora, ne možeš zamisliti

koliko se radujem današnjoj večeri.
NORA: I ja! A tek djeca, Torvalde!
HELMER: Zaista je čovjeku ugodno pri duši kad pomisli da ima stalno, sigurno mjesto i lijep prihod. Zadovoljstvo, zar ne?
NORA: Pa da, svakako!
HELMER: A sjećaš li se lanjskog Božića? Čitava tri tjedna zaključavala si se svake večeri do ponoći i tokom ponoći da praviš cvijeće i drugi nakit za božićno drvce. Htjela si nas iznenaditi. Bili su to najdosadniji dani u mom životu.
NORA: Meni nije bilo dosadno.
HELMER (*smiješi se*): A ipak je sve ispalo prilično žalosno.
NORA: Opet me time bockaš. A što sam mogla kad se u sobu uvukla mačka i sve pokidala!
HELMER: Pa jasno, ne možeš ti biti kriva, siročice moje. Imala si najbolju namjeru, htjela si nas obradovati, a to je glavno... Dobro je da smo preturili ona tužna vremena.
NORA: Zaista!
HELMER: Sada ne moram sjediti ovdje sam i dosađivati se. A i ti ne moraš više naprezati oči i mučiti te drage ručice...
NORA (*plješe rukama*): Zar ne, Torvalde, ne moramo više? Kako je to lijepo! (*Uzima ga pod ruku.*) A sada, Torvalde, da ti kažem kako sam zamislila da uredimo stan... Čim prođu božićni dani... (*Na hodniku zvoni.*) Ah, zvoni! (*Malko sprema po sobi.*) Netko dolazi. Kud baš sada...
HELMER: Za posjete nisam doma, ne zaboravi.

Drugi prizor

Prijašnji i služavka HELENA

HELENA (*na vratima*): Neka nepoznata gospođa...
NORA: Neka izvoli.
HELENA (*Helmeru*): Došao je i gospodin doktor.
HELMER: Je li otišao u moju sobu?
HELENA: Jest.
(Helmer odlazi u svoju sobu. Helena uvodi gospođu Linde — posjetiteljka je u putnom kostimu, zatvara za njom vrata te odlazi.)

Treći prizor

Prijašnji i gospođa LINDE

GĐA LINDE (*usteže se, oklijeva*): Dobar dan, Nora.

NORA (*u glasu joj neodlučnost*): Dobar dan...

GĐA LINDE: Očito me ne prepoznaješ.

NORA: Ne, zaista ne znam... Ipak... čini mi se... (*Onda odjednom*)

Pa da! To si ti, Kristina! Jesi li zaista ti?

GĐA LINDE: Da, ja sam.

NORA: Kristina! A ja te nisam mogla prepoznati! Pa kako bih i mogla... (*Tiše.*) Kako si se promijenila, Kristina...!

GĐA LINDE: Da, promijenila sam se... u ovih devet... deset dugih godina...

NORA: Zar ima toliko što se nismo vidjele? Pa zaista, tako je. Da, minulih osam godina bilo je sretno vrijeme za me, vjeruj mi. A eto, i ti došla u grad. Po zimi i smrzavici prevalila si taj dugi put. Zaista hrabro!

GĐA LINDE: Stigla sam jutros rano brodom.

NORA: Da se malko rasonodiš o Božiću. Baš lijepo. Ugodno ćemo se provesti, zaista. Ali skini taj ogrtač! Nije ti valjda hladno? (*Pomaže joj*) Tako. Sjednimo sada pokraj peći. Tamo u naslonjač, a ja ću se ovdje ljuljati. (*Uzima je za ruku.*) Gle, sad ti je lice opet kao nekoć. Bilo je to samo u prvi tren... Ono jest, malko si blijeda, Kristina... i nešto mršavija.

GĐA LINDE: I mnogo, mnogo starija, Nora.

NORA: Možda malo, ali sasvim, sasvim malo. (*Odjednom ušuti te će zatim ozbiljno*): Ah, ja ništa ne mislim! Sjedim ovdje i klepećem! Draga, dobra Kristina, nemoj mi zamjeriti!

GĐA LINDE: Što, Nora!

NORA (*tih*): Jadna Kristina, pa tebi je umro muž!

GĐA LINDE: Da, prije tri godine.

NORA: Znam, čitala sam u novinama. Vjeruj mi, Kristina, često sam onda mislila na te i htjela da ti pišem, ali se uvijek štogod ispriječilo, pa sam odlagala.

GĐA LINDE: Razumijem, draga Nora, potpuno te razumijem.

NORA: Ne, Kristina, ružno je to od mene! Ah, sirotice, koliko si prepatila. Muž ti nije ništa ostavio od čega bi mogla živjeti.

GĐA LINDE: Ništa.

NORA: Ni djece.

GĐA LINDE: Ni djece.

NORA: Dakle baš ništa!

GĐA LINDE: Čak ni briga niti ikakve glavobolje da se njome ubijam.

NORA (*gledajući je u nevjerici*): Kako je to moguće, Kristina?

GĐA LINDE (*tužno se osmjehne i pogladi je po kosi*): Oh, Nora, dogodi se kadikad tako.

NORA: Sasvim si sama. Kako li ti je teško! Ja imam troje slatke djece. Nisu ovdje, otišla su s dadiljom u šetnju. A sad treba da mi sve polako ispričaš...

GĐA LINDE: Ne, ne, radije pripovijedaj ti!

NORA: Ne, ne, počni ti! Danas ne želim biti sebična. Danas hoću misliti samo na te. Ali jedno ti moram reći. Znaš li kakva nas je velika sreća stigla ovih dana?

GĐA LINDE: Ne znam. Što je bilo?

NORA: Pomisli, muž mi je postao direktor Dioničke banke!

GĐA LINDE: Tvoj muž? To je zaista velika...

NORA: ...velika sreća, zar ne? Biti samo odvjetnik, to je vrlo nesigurno, pogotovu ako čovjek ne želi činiti drugo nego samo ono što je ispravno i časno. A zna se, Torvald se nije nikad htio baviti sumnjivim poslovima, i ja se u tome sasvim slažem s njime. Vjeruj mi, tako se radujemo! S Novom godinom nastupa na novo mjesto i od tada će dobivati veliku plaću i lijepu proviziju. Moći ćemo živjeti sasvim drugačije nego dosad... onako kako želimo. Oh, Kristina, kako se osjećam olakšanom i sretnom! Baš je lijepo kad čovjek ima mnogo novca i kad može živjeti bez briga! Zar nije?

GĐA LINDE: Dakako, lijepo je kad čovjek ima sve što mu treba.

NORA: Ne samo koliko mu treba nego kad ima mnogo, mnogo novca!

GĐA LINDE (*smiješi se*): Nora, Nora, zar se još nisi opametila? Za školskih dana bila si velika rasipnica.

NORA (*tihom se smješka*): Da, tako veli i Torvald. (*Prijeti prstom.*)
»Nora, Nora!« Ali nisam tako lakoumna kako mislite. Doduše, nismo imali toliko da sam mogla rasipati. Oboje smo morali raditi.

GĐA LINDE: Zar i ti?

NORA: Da, lakši ručni rad: plela sam i vezla, i slično. (*Doda tiše*) A radila sam i druge poslove. Zacijelo znaš da je Torvald dao ostavku na državnu službu kad smo se vjenčali? U njegovu odjelu nije bilo izgleda za napredovanje, a morao je zarađivati više nego prije. Mučio se prve godine da bijaše strahota. Morao je tražiti nuzzaradu, možeš misliti, i raditi od rana jutra do kasne večeri. Nije mogao izdržati pa je tako obolio da mu je život visio o niti. Liječnici rekoše da mora otići na jug.

GĐA LINDE: Da, i tada ste proveli čitavu godinu u Italiji?

NORA: Jesmo. Nije bilo lako otputovati, vjeruj mi. Upravo nam se tada rodio Ivar. A mi smo morali otići, razumije se. Ah, bilo je to divno putovanje! I spasilo je Torvaldu život. Ali nas je stajalo pustih novaca, Kristina!

GĐA LINDE: Mogu zamisliti!

NORA: Dvanaest stotina talira¹. Četiri tisuće i osam stotina kruna². Mnogo je to novca.

GĐA LINDE: Da, ali je sreća kad čovjek u takvoj prilici ima novca.

NORA: Reći ću ti: dobili smo novac od oca.

GĐA LINDE: Ah, tako. Otac ti je, čini mi se, u to vrijeme umro.

NORA: Jest, Kristina, baš tada. Zamisli, nisam ga mogla obilaziti ni njegovati. Svaki dan sam čekala da mali Ivar dođe na svijet. A morala sam se brinuti i za bolesnog Torvalda. Moj dragi, dobri otac! Nisam ga vidjela prije smrti, Kristina! To je najteži udarac koji sam doživjela otkad sam se udala.

GĐA LINDE: Znam da si voljela oca. A onda ste otputovali u Italiju.

NORA: Da, poslije četiri tjedna. Imali smo novca, a liječnici su požurivali da krenemo. I tako smo nakon mjesec dana krenuli.

GĐA LINDE: I muž ti se vratio potpuno zdrav?

NORA: Zdrav kao riba.

GDA LINDE: A što će — onaj doktor?

NORA: Kako?

GĐA LINDE: Pa djevojka je, čini mi se, rekla da je gospodin koji je ušao sa mnom — doktor.

NORA: Jest, to je doktor Rank. Nije došao bolesniku; to je naš najbolji prijatelj i navrati se k nama svaki dan. Ne, Torvald

---

¹ talir — srebreni novac

² kruna — novčana jedinica u Norveškoj

odonda nije bolovao. I djeca su zdrava i čila, a i ja. (*Poskoči i zaplješće.*) Oh, Bože, Bože, Kristina, divno je živjeti i biti sretan...! Gle, sramota, opet sam sebična, govorim samo o sebi i o svojim! (*Sjeda na klupicu do Kristine i polaži joj ruke na koljena.*) Ne smiješ se ljutiti na mene. Reci mi: je li istina da nisi voljela svoga muža? Zašto si se onda za njega udala?

GĐA LINDE: Majka mi je još bila živa, bolesna i bespomoćna. A morala sam se brinuti i za svoja dva mlađa brata. I zato ga nisam mogla odbiti.

NORA: Da, da, sasvim pravo. On je u ono vrijeme bio imućan?

GĐA LINDE: Da, imućan. Ali su poslovi bili nesigurni, Nora. Kad je umro, sve je otišlo na bubanj, i ništa nije ostalo.

NORA: I onda...?

GĐA LINDE: Valjalo mi se snalaziti. Najprije sam držala malu trgovinu, pa malu školu, i sve tako. Posljednje tri godine bile su mi jedan dugi radni dan. No, sada je i tome kraj. Majci više nisam potrebna, umrla je, jadnica. A ni braći, imaju službu i mogu se sami uzdržavati.

NORA: Sada ti je lakše!

GĐA LINDE: Nije, Nora, sada mi je neizrecivo pusto. Nema nikoga kome bih posvetila život. (*Nemirno ustane.*) Zato nisam više mogla izdržati u onoj zabiti. Ovdje ću zacijelo lakše naći čime ću se zabaviti i zaokupiti svoje misli. Kad bi mi se posrećilo da nađem namještenje... možda i u kakvu uredu...

NORA: Ali, Kristina, to je tako naporno! A sada si i umorna. Bolje bi ti bilo otići gdje god u kupke.

GĐA LINDE (*ide prema prozoru*): Ne, Nora, ja nemam oca koji bi mi dao novca za put.

NORA: Ah, oprost mi. (*Ustane*)

GĐA LINDE (*prilazi Nori*): Ne, draga Nora, treba da ja tebe zamolim za oprost. Kad si mi pripovijedala o sretnoj promjeni kod vas, ja sam se, vjeruj, više radovala zbog sebe nego zbog tebe.

NORA: Kako to? Ah, razumijem. Misliš, Torvald bi mogao što god učiniti za te.

GĐA LINDE: Da, to sam pomislila.

NORA: I učinit će, Kristina, samo ti to prepusti meni. Lijepo ću ja to urediti, smislit ću nešto zgodno te ga smotati. Oh, baš će mi biti drago da mogu što god učiniti za tebe.

GĐA LINDE: Lijepo je to od tebe, Nora, što se toliko brineš za me.
Pogotovu lijepo jer sama još ne poznaješ nevolje i težinu
života.

NORA: Ja! Ja da ne poznajem...!

GĐA LINDE (*smiješeći se*): Bože dragi, ono malo ručnog rada i
slično... Baš si dijete, Nora...

NORA (*zabacuje glavu i šeta po sobi*): Ne bi to smjela reći s
takvom sigurnošću.

GĐA LINDE Tako?

NORA: Ti si kao i drugi. Svi mislite da nisam ni za što ozbiljno...

GĐA LINDE: No, no...

NORA: I da nisam još ništa iskusila na ovome gadnom svijetu.

GĐA LINDE: Pa, draga Nora, maločas si mi pripovjerala sve svoje
neprilike.

NORA: Koješta... Sve same sitnice. (*Tiho.*) O krupnome nisam ti
pripovijedala.

GĐA LINDE: O krupnome! Što želiš time reći?

NORA: Nekako me omalovažavaš, Kristina, ne bi to smjela.

Ponosna si što si tako dugo i teško radila za svoju majku.

GĐA LINDE: Nikoga ja ne gledam odozgo. Ali je i istina: ponosna
sam i radosna što sam majci mogla olakšati stare dane.

NORA: A ponosna si i na pomisao što si učinila za svoju braću.

GĐA LINDE: Mislim da imam i pravo na to.

NORA: I ja tako mislim. A sada da ti nešto kažem, Kristina: i ja se
mogu zbog nečega ponositi i radovati.

GĐA LINDE: Ne sumnjam u to, ali što time misliš...?

NORA: Pst! Govori tiho! Što misliš kad bi Torvald čuo! Ni za što na
svijetu ne smije to saznati, i nitko drugi osim tebe, Kristina!

GĐA LINDE: Ali što?

NORA: Dođi ovamo. (*Povuče je da sjedne do nje na divan.*) Da... i
ja se mogu nečim ponositi i radovati: ja sam Torvaldu spasila
život.

GĐA LINDE: Spasila život — kako...?

NORA: Pričala sam ti o našem putu u Italiju. Da nije toga bilo,
izgubila bih Torvalda.

GĐA LINDE: Pa da, otac vam je dao potrebni novac.

NORA (*smiješeći se*): Tako misli Torvald i svi drugi, ali...

GĐA LINDE: Ali što...?

NORA: Otac nam nije dao ni novčića! Ja sam pribavila novac!

GĐA LINDE: Ti? Svu tu veliku svotu!

NORA: Četiri tisuće i osam stotina kruna! Što veliš na to?

GĐA LINDE: Ali, Nora, odakle si smogla? Jesi li dobila na lutriji?

NORA (*s prezirkom*): Na lutriji? (*Odbija od sebe takvu pomisao.*)

Kako bi mi to bilo umijeće?

GĐA LINDE: Pa odakle onda?

NORA (*pjevuši i tajanstveno se smiješi*): Hm, tra-la-la!

GĐA LINDE: Nisi valjda uzajmila?

NORA: A zašto ne bih?

GĐA LINDE: Pa nisi, jer žena bez muževe privole ne može uzajmiti tako veliku svotu.

NORA (*zabacuje glavu*): A kad je posrijedi žena koja se razumije u poslove, žena koja zna mudro postupati, onda...

GĐA LINDE: Ali, Nora, ne razumijem...

NORA: Pa i ne treba. Zar sam rekla da sam novac uzela na zajam?

Mogla sam do njega doći i drugačije. (*Baci se ponovno na divan.*) Mogla sam ga dobiti od kojeg obožavatelja. Kad je netko privlačan kao što sam ja...

GĐA LINDE: Zbijaš šalu sa mnom!

NORA: Sad si zacijelo vrlo radoznala, Kristina.

GĐA LINDE: Čuj, draga Nora, da nisi počinila kakvu nepromišljenost?

NORA (*uspravi se*): Zar je nepromišljenost spasiti mužu život?

GĐA LINDE: Meni se čini da je nepromišljeno ako se bez njegova znanja...

NORA: Ali on nije smio ništa znati! Bože dragi, zar zaista ne shvaćaš? Nije smio znati ni to kako je s njime. Samo su meni liječnici rekli da mu je život u opasnosti i da ga može spasiti jedino boravak na jugu. Misliš da nisam najprije pokušala drugačije? Govorila sam mu kako bih voljela da putujem u inozemstvo kao i druge žene što putuju. Molila sam i plakala. Spominjala mu neka pomisli u kakvu sam stanju i predlagala da uzme zajam. Tada je naprosto pobjesnio. Govorio je kako sam lakoumna i kako je njegova dužnost, dužnost kao muža, da ne popusti mojim čudima i hirovima... tako je, mislim, kazao... A ja rekoh u sebi moram te spasiti, pa sam našla izlaz...

GĐA LINDE: A zar ti muž nije od tvog oca saznao da novac nije njegov?

NORA: Ne, nije, otac je baš tada umro. Kanila sam mu sve reći i

zamoliti ga da ništa ne oda. Ali je bio tako bolestan... i, na žalost, nisam stigla...

GĐA LINDE: A jesi li se poslije povjerala mužu?

NORA: Zaboga, kako možeš takvo što i pomisliti! Njemu koji je u tome tako strog! Osim toga — zar da kažem Torvaldu koji je tako muški ponosan — kako bi za njega bilo mučno i ponižavajuće saznati da mi štogod duguje. To bi štetilo našim odnosima! Naš lijepi, sretni dom ne bi više bio što je sad.

GĐA LINDE: I ne kaniš mu nikada reći?

NORA (*zamišljeno, napola se smiješeći*): Da, možda kasnije, poslije mnogo godina, kad ne budem više lijepa kao sad. Ne, nemoj se smijati. Hoću da kažem: kad me Torvald ne bude više volio kao sada; kad ne bude više uživao u tome da plešem oko njega, da se preodijevam i cvrkujem. Bit će tada dobro da imam štogod u rezervi... (*Prekida se.*) Ah, koješta! To vrijeme neće nikada doći... No, što veliš na moju veliku tajnu, Kristina? Zar to nije ništa? Možeš mi vjerovati, to mi je zadalo mnogo briga. Nije mi bilo lako kad sam morala na vrijeme udovoljavati obvezama. Valja ti znati, u poslovnom svijetu postoji nešto što se zove otplata i kamate, a novac je uvijek užasno teško namaknuti. Zato sam morala štedjeti, malo ovdje, malo ondje, gdje sam samo stigla, razumiješ. Od kućanstva nisam mogla, trebalo je da se Torvald dobro hrani. Ni djecu nisam mogla pustiti da budu jadno odjevena: što sam za njih dobivala, sve sam na njih i trošila. Slatki moji mališani!

GĐA LINDE: I tako ti nije ostalo drugo nego da sebe zakidaš, jadna moja Nora.

NORA: Jasno. Uostalom, bila je to moja stvar. Kad bi mi Torvald dao za haljine i drugo, nikad nisam utrošila više od polovice; kupovala sam uvijek što je bilo najjednosavnije i najjeftinije. Sva sreća što mi sve dobro pristaje, tako da Torvald nije ništa opažao. Ali mi je ponekad, Kristina, bilo vrlo teško: tako je ugodno kad se žena lijepo odijeva, zar nije?

GĐA LINDE: Dakako, dakako.

NORA: A onda sam našla i druge izvore prihoda. Prošle sam zime imala sreće te sam prepisivala, posao plaćen po arku. Tako sam se zaključavala u sobu i pisala do kasno u noć. Ah, bila sam koji put tako umorna, tako umorna. Ali mi je unatoč svemu tome bilo vrlo ugodno tako raditi i zasluživati novac. Bilo mi je

kao da sam muškarac.

GĐA IINDE: A koliko si tako već otplatila?

NORA: Ne umijem ti reći baš točno. Znaš, u ovakvim poslovima vrlo je teško znati na čemu si. Znam samo toliko da sam dala sve što sam mogla skupiti. Često nisam znala što da radim. (*Smiješi se.*) Sjedila bih tako ovdje i zamišljala kako se u mene zaljubio stari bogati gospodin...

GĐA LINDE: Što...! Kakav gospodin?

NORA: Ah, koješta...! I da je umro, a kad su otvorili njegovu oporuku, u njoj piše velikim slovima: »Sav moj novac odmah i u gotovu isplatiti dragoj gospođi Nori Helmer.«

GĐA LINDE: Ali, draga Nora, tko je taj gospodin?

NORA: Bože dragi, zar ne shvaćaš... Taj stari gospodin ne postoji. Samo sam zamišljala tako kad nisam znala gdje da smognem novac. No, manimo se njega. Taj dosadni starac, što je do mene, može i dalje živjeti. Nije mi stalo ni do njega, ni do njegove oporuke, sada sam oslobođena svih briga. (*Naglo ustane.*) Oh, Bože, Kristina, kako je divna pomisao biti bez briga! Igrati se s djecom i skakati s njima; imati u kući sve ukusno, udobno i fino, baš kao što Torvald želi. A onda, eto nam domala i proljeća s jasnim modrim nebom. Možda pođemo i na manji put, te možda ponovno ugledam more. Ah, da, lijepo je živjeti i biti sretan! (*U predsoblju čuje se zvono.*)

GĐA LINDE (*ustajući*): Netko zvoni. Možda će biti najbolje da odem.

NORA: Ne, ne, ostani samo. Ne očekujem nikoga. Zacijelo netko traži Torvalda.

Četvrti prizor

Prijašnji i služavka HELENA, zatim KROGSTAD

HELENA: Oprostite, gospođo, ovdje je neki gospodin: želi govoriti s gospodinom odvjetnikom...

NORA: S direktorom banke, mislite.

HELENA: Da, s gospodinom direktorom banke. Kod njega je gospodin doktor, pa ne znam...

NORA: Tko je taj gospodin?

KROGSTAD (*na vratima*): Ja sam, gospođo!

(Helena izlazi. Gospođa Linde lecne se i malko povuče, a zatim se okrene prozoru.)

NORA *(prilazi mu za korak, u napetosti, upola glasa)*: Vi? Što to znači? O čemu želite razgovarati s mojim mužem?

KROGSTAD: O bankovnim poslovima, u neku ruku. Imam jedno malo mjesto u Dioničkoj banci, a vaš će muž sada, kako čujem, biti naš šef...

NORA: Dakle, posrijedi su...

KROGSTAD: ... samo dosadni poslovi, gospođo, i ništa drugo.

NORA: Budite onda ljubazni pa izvolite tamo, u njegovu sobu.

(Krogstad pozdravi i odlazi. Nora se s njime pozdravlja ravnodušno, zatvara vrata te prilazi peći da vidi vatru.)

Peti prizor

NORA i gospođa LINDE

GĐA LINDE: Nora, tko je to bio?

NORA: Bilježnik Krogstad.

GĐA LINDE: Dakle je zaista on.

NORA: Zar ga poznaješ?

GĐA LINDE: Poznavala sam ga prije mnogo godina. Bio je neko vrijeme tamo kod nas odvjetnički pripravnik.

NORA: Jest, tako je.

GĐA LINDE: Kako se promijenio!

NORA: Bio je vrlo nesretno oženjen.

GĐA LINDE: A sada je udovac.

NORA: S nekoliko djece. Tako *(Zatvara vrata na peći te malko odgurne stolicu za ljuljanje.)* Sada dobro gori.

GĐA LINDE: Bavi se svakakvim poslovima, kako vele.

NORA: Tako? Može biti. Ne znam... Ali ne govorimo o poslovima! To je tako dosadno.

Šesti prizor

Prijašnji i doktor RANK

(Doktor dolazi iz Helmerove sobe)

RANK (*govori osvrćući se*): Ne, ne želim smetati. Idem malo razgovarati s tvojom ženom. (*Zatvori vrata za sobom i ugleda gđu Linde*) Oh, oprostite, i tu sam na smetnji.

NORA: Ne, nimalo. (*Predstavlja ih jedno drugome.*) Doktor Rank — gospođa Linde.

RANK: Ah, tako. Ime koje se često spominje u ovoj kući. Mislim da sam vas sustigao na stubištu kad sam došao.

GĐA LINDE: Da, išla sam vrlo sporo. Teško se uspinjem stubama.

RANK: Aha! Mala unutrašnja greška.

GĐA LINDE: Zapravo premorenost.

RANK: Ništa drugo? Onda ste došli u grad da se odmorite za ovih blagdana.

GĐA LINDE: Došla sam da nađem posla.

RANK: Je li to dobar lijek od zamora?

GĐA LINDE: Mora se živjeti, gospodine doktore.

RANK: Hja, opće je mišljenje da je tako.

NORA: Pa i vi, doktore Rank, želite živjeti.

RANK: Dakako da želim. Ma kako bijedan bio, ipak bih da ova moja bijeda duže traje. I svi moji pacijenti gaje istu želju. I moralno načeti žele isto. Upravo je sada kod Helmera jedan takav moralni bolesnik.

GĐA LINDE (*prigušeno*): Ah!

NORA: Na koga to mislite?

RANK: Ondje je neki bilježnik Krogstad, čovjek koga ne poznajete. Truo je i pokvaren do srži. I on govori kako *mora živjeti*.

NORA: A o čemu je htio govoriti s Helmerom?

RANK: Ne znam pravo. Samo sam čuo da je u vezi s Dioničkom bankom.

NORA: Nisam znala da taj Krog... da gospodin Krogstad ima kakve veze s tom bankom.

RANK: Pa radi u njoj. (*Okrene se gđi Linde.*) Ne znam ima li i kod vas takvih ljudi koji svuda zabadaju nos ne bi li nanjušili kakvu moralnu trulež pa da im to bude sredstvo za iznuđivanje. A zdravi onda neka se izvlače kako umiju.

GĐA LINDE: Bolesnima je potrebna njega.

RANK (*slegne ramenima*): No, eto. Baš takvi nazori pretvaraju društvo u bolnicu.

NORA (*utonula u misli, najednom provali u smijeh i pljesne rukama*).

RANK: Čemu se smijete? Znete li uopće što je to društvo?

NORA: Ne marim ja za dosadno društvo. Smijem se nečemu sasvim drugom — nečem neobično smiješnom. Recite mi, doktore, hoće li svi oni koji su namješteni u Dioničkoj banci odsad ovisiti o Torvaldu?

RANK: Zar vam je to tako smiješno?

NORA (*smješka se i pjevuši*): Pustite, molim vas. (*Šeta po sobi gore-dolje.*) Doista mi je zabavno pri pomisli da smo mi — da je Helmer dobio utjecaja na tolike ljude. (*Vadi zamotuljak iz džepa.*) Doktore, jedan slatkiš?

RANK: Gle, gle, ušćerani bademi! U ovoj kući, čini mi se, to je zabranjena roba.

NORA: Jest, ali mi je ovo poklonila Kristina.

GĐA LINDE: Što? Ja...?

NORA: No, no, ne plaši se. Nisi mogla znati da je Torvald ovakve stvari zabranio. Boji se da bih mogla ostati bez zubâ. Ali koješta! Tu i tamo, je li tako doktore? Izvolite! (*Stavila mu jedan u usta.*) A i ti, Kristina. I ja ću jedan — jedan mali, najviše dva. (*Šeta uokolo*) Da, sada sam neizmjerne sretna. I neizmjerne želim još samo jedno...

RANK: Tako? A što bi to bilo?

NORA: Nešto bih tako voljela kazati, ali da me Torvald čuje.

RANK: A zašto to ne možete reći?

NORA: Jer se ne usuđujem, tako je ružno.

GĐA LINDE: Ružno?

RANK: Onda vam ne bih savjetovao da kažete... Ali nama ipak možete... Dakle, što biste rekli pred Helmerom?

NORA: Nešto me tako strašno tjera da viknem: »Sto mu gromova!«

RANK: Zar ste poludjeli?

GĐA LINDE: Ali, Nora!

RANK: Pa recite, eto ga!

NORA (*skriva zamotuljak*): Pst, pst!
 (*Helmer, s ogrtačem preko ruke i sa šeširom u ruci, dolazi iz svoje sobe.*)

Sedmi prizor

Prijašnji i HELMER

NORA (*ide mu u susret*): Jesi li ga se riješio, dragi Torvalde?
 HELMER: Da, otišao je.
 NORA: Da vas upoznam. Ovo je Kristina, došla je u grad...
 HELMER: Kristina...? Oprostite, ali ne znam...
 NORA: Gospođa Linde, dragi Torvalde, gospođa Kristina Linde.
 HELMER: Ah, tako. Po svoj prilici prijateljica moje žene iz mladih dana?
 GĐA LINDE: Da, poznajemo se odavna.
 NORA: I zamisli, sad je krenula na daleki put da bi razgovarala s tobom.
 HELMER: Sa mnom?
 GĐA LINDE: Nije baš tako...
 NORA: Znaš, Kristina je vrlo vješta u kancelarijskim poslovima, a htjela bi raditi pod vodstvom iskusna čovjeka kako bi se usavršila...
 HELMER (*gđi Linde*): Vrlo razborito, gospođo Linde.
 NORA: Čula je da si postao direktorom banke — vijest je i do njih doprla — pa je ona odmah doputovala ovamo i — zar ne, Torvalde, meni za volju učinit ćeš za nju što možeš...!
 HELMER: Nije nemoguće. Vi ste udovica?
 GĐA LINDE: Da, da.
 HELMER: A jeste li već radili u kancelariji?
 GĐA LINDE: Jesam.
 HELMER: Onda ću vam po svoj prilici naći štogod...
 NORA (*plješćući rukama*): Vidiš, vidiš...
 GĐA LINDE: Kako da vam zahvalim?
 HELMER: Dolazite baš u zgodan čas, gospođo Linde.
 GĐA LINDE: Oh, kako da vam zahvalim...
 HELMER (*smiješeći se*): Sitnica. (*Oblači ogrtač.*) Za danas me morate ispričati...
 RANK: Čekaj, idem i ja s tobom. (*Donosi svoju bundu i malko je grije kraj vatre.*)
 NORA: Nemoj ostati dugo, dragi Torvalde.
 HELMER: Jedan sat, ne duže.
 NORA: Zar i ti ideš, Kristina?
 GĐA LINDE (*već oblači svoj zimski kaput*): Pa moram potražiti kakvu sobu za se.
 HELMER: Onda možemo zajedno preko ulice.
 NORA (*pomaže gđi Linde*): Baš je nevolja što nam je stan tako

malen — ali je zaista nemoguće da...

GĐA LNDE: Nisam to ni mislila. Zbogom, draga Nora, i hvala ti na svemu.

NORA: Zbogom je krupna riječ. Doći ćeš ponovno večeras. A i vi, doktore... Kako? Ako vam zdravlje dopusti? Razumije se da ćete doći. Samo se dobro umotajte. (*U općem razgovoru izlaze u predsoblje. Vani, na stubištu, dječji glasovi.*) Evo ih, evo ih!
(*Pritrči vratima te ih otvara.*)
(*Ana Marija ulazi s djecom.*)

Osmi prizor

Prijašnji i DJECA

NORA: Dođite, dođite! (*Saginje se i ljubi djecu.*) Ah, moja draga, slatka dječica...! Vidiš li ih, Kristina? Zar nisu slatka?

RANK: Ne stojte tu na propuhu!

HELMER: Dođite, gospođo Linde. Tko nije majka, naprosto ne razumije...

(*Rank, Helmer i gospođa Linde odlaze. Ana Marija i djeca ulaze u sobu. Nora također. Zatvara vrata.*)

Deveti prizor

NORA, ANA MARIJA, DJECA

NORA: O, kako ste mi svježi i rumeni! Jabuke i ružice moje rumene! (*Djeca joj nešto govore, sve troje u isto vrijeme.*) Jeste li se lijepo igrali? Divno! A tako, Emu i Boba vozio si na saonicama. Zamisli, oboje odjednom. Junačina si ti, Ivare. Daj je malo meni, Ana Marija! Slatka moja lutkice. (*Uzima najmlađe dijete te pleše s njime.*) Da, da, plesat će mamica i s Bobom. Što, i grudali ste se. Šteta što nisam bila s vama. Ne, ne, ne treba, ja ću ih razodjenuti, Ana Marija. Pusti meni, to je tako zabavno. Hajde unutra, ti si se smrzla. Naći ćeš vruću kavu na peći.

(*Ana Marija odlazi u sobu lijevo. Nora skida djeci kaputiće i baca ih naokolo dok djeca živahno čavrljaju.*)

NORA: Tako, veliki je pas trčao za vama? Ali vas nije ujeo? Ne, psi ne ujedaju dobru djecu. Ne zaviruj u pakete, Ivare! Što je to? Treba da vidiš? Ne, ne, to nije lijepo. Tako? Da se igramo? Čega? Skrivača. Dobro, neka se Bob prvi sakrije. Ja? Dobro, ja ću prva.

(Ona i djeca, u smijehu i veselju, igraju se skrivača u sobi i u susjednoj desno. Naposljetku se Nora sakrije pod stol; djeca nahrupe unutra i traže je, ali je ne nađu. Čuju prigušen smijeh, prilaze stolu, podižu stolnjak te je nađu. Kliču od radosti. Nora se izvlači te ih tobože plaši. Novo veselje. Uto netko kuca na vrata. Nitko ga ne čuje. Vrata se odškrinu i ulazi Krogstad. Čeka malo. Igra se nastavlja.)

Deseti prizor

NORA, DJECA, KROGSTAD

KROGSTAD: Oprostite, gospođo Helmer...

NORA (*prigušeno kriknu, okrene se i napola poskoči*): Ah! Što želite?

KROGSTAD: Oprostite, vrata su bila odškrinuta; očito ih je netko zaboravio zatvoriti.

NORA (*ustaje*): Moj muž nije doma, gospodine Krogstad.

KROGSTAD: Znam.

NORA: Pa što onda želite?

KROGSTAD: Da prozborim nekoliko riječi s vama.

NORA: Sa...? (*Djeci tiho*) Idite Ani Mariji. Što? Strani gospodin neće ništa mamici. Kad ode, ponovno ćemo se igrati. (*Odvode djecu u sobu lijevo i zatvori vrata za njima.*)

NORA (*nemirna, napeta*): Sa mnom biste htjeli razgovarati?

KROGSTAD: Da, s vama.

NORA: Danas...! Ali danas nije prvi u mjesecu...

KROGSTAD: Ne, danas je Badnjak, i samo o vama ovisi kakav će vam hiti Božić.

NORA: Što zapravo želite? Danas uopće ne mogu...

KROGSTAD: Nećemo uopće o tome. Posrijedi je nešto sasvim drugo. Zacijelo imate časak vremena.

NORA: Imam, svakako... premda..

KROGSTAD: Lijepo. Sjedio sam tamo prijeko, u Olsenovu

restoranu, i vidio vašeg muža kako kreće niz ulicu...

NORA: Da.

KROGSTAD: S nekom damom.

NORA: Pa što?

KROGSTAD: Smijem li pitati je li ona dama izvjesna gospođa Linde?

NORA: Jest.

KROGSTAD: Istom je došla u grad?

NORA: Jest, danas.

KROGSTAD: Ona je, bez sumnje, vaša dobra prijateljica!

NORA: Jest. Ali ne vidim...

KROGSTAD: I ja sam je nekoć poznavao...

NORA: Znam...

KROGSTAD: Tako? Vi ste dakle upućeni. To sam i mislio. Smijem li onda pitati hoće li gospođa Linde dobiti službu u Dioničkoj banci?

NORA: Odakle vam tolika sloboda da mene pitate o tome? Vi, koji ste podčinjeni činovnik moga muža! A kad već pitate, onda znajte: da, gospođa Linde dobit će službu. Ja sam se zauzela za nju, gospodine Krogstad. Sad znate.

KROGSTAD: Dobro sam i slutio.

NORA (*šeta po sobi gore-dolje*): Pa valjda imam i ja malo utjecaja. Premda sam samo žena, nije rečeno da... A kad se čovjek nalazi u podređenom položaju, onda bi morao paziti kako ne bi uvrijedio onoga koji...

KROGSTAD: ...ima utjecaja.

NORA: Svakako.

KROGSTAD (*mijenja ton*): Gospođo Helmer, hoćete li biti ljubazni pa svoj utjecaj upraviti meni u prilog?

NORA: Kako? Što želite time reći?

KROGSTAD: Hoćete li biti ljubazni pa nastojati da ja i dalje zadržim svoj podređeni položaj u banci?

NORA: Što to ima značiti? Tko vam želi oduzeti to mjesto?

KROGSTAD: Ne trebate se preda mnom praviti kao da ne znate što je posrijedi. Shvaćam kako vašoj prijateljici nije ugodno sresti se sa mnom, a znam i to komu imam zahvaliti ako me izbace.

NORA: Ali vas uvjeravam...

KROGSTAD: Da, da, ukratko. još ima vremena, pa vam savjetujem upotrijebite svoj utjecaj da to spriječite.

NORA: Ali, gospodine Krogstad, ja nemam nikakva utjecaja...

KROGSTAD: Gle, sada nemate! A malo prije ste upravo rekli...

NORA: Ne smijete to tako uzeti. Ja i utjecaj... Kako možete i pomisliti da ja imam takav utjecaj na svoga muža?

KROGSTAD: O, poznajem vašeg muža još iz đlačkih dana. Mislim da gospodin direktor banke nije prema svojoj ženi otporniji od drugih muževa.

NORA: Ako s takvim podcjenjivanjem budete govorili o mome mužu, pokazat ću vam vrata.

KROGSTAD: Vrlo ste hrabri, gospodo.

NORA: Ja vas se više ne bojim. Čim prođe Nova godina, izvući ću se iz svega.

KROGSTAD (*svladavajući se*): Čujte, gospodo! Bude li potrebno, borit ću se na život i smrt da zadržim svoje neznatno mjesto u banci.

NORA: Da, to se i vidi.

KROGSTAD: Nije mi samo zbog plaće, do nje mi je još najmanje. Drugo je posrijedi... Reći ću vam. Očito znate, kao i drugi, da sam prije nekoliko godina učinio jednu nepromišljenost.

NORA: Mislim da sam nešto čula o tome.

KROGSTAD: Stvar nije došla na sud, ali su mi otad svi putovi bili zatvoreni. Onda sam se bacio na poslove koji su vam poznati. Nečega sam se morao latiti, i mogu vam reći da nisam bio među najgorima. Ali sada se trebam osloboditi svega toga. Moji sinovi rastu. Radi njih moram ponovno steći toliko poštovanja u građanstvu koliko je moguće. Ta mi je služba u banci bila prva stepenica. A sada me vaš muž želi opet gurnuti u glib.

NORA: Ali, za ime Božje, gospodine Krogstad, nije u mojoj moći da vam pomognem!

KROGSTAD: Zato što nećete. Ali ima puta i načina da vas prisilim...

NORA: Reći ćete mome mužu da sam vam dužna?

KROGSTAD: Hm, a kad bih mu rekao?

NORA: Bilo bi to nadasve ružno od vas. (*Sa suzama u grlu.*) Da tu tajnu, koja je moja radost i moj ponos, on dozna na tako prost i ružan način, i to od vas? Vi biste me izvrgli najgorim neugodnostima!

KROGSTAD: Samo neugodnostima?

NORA (*žestoko*): No, samo recite! Sve će se slomiti na vama, jer će moj muž tada vidjeti kakav ste vi zao čovjek. I tek onda ode vaše mjesto.

KROGSTAD: Pitao sam vas: trebate li se plašiti samo kućnih neugodnosti?

NORA: Dozna li to moj muž, on će, dakako, odmah isplatiti ostatak duga. I nećemo s vama više imati nikakva posla.

KROGSTAD (*prilazi korak bliže*): Čujte, gospođo Helmer: ili vi imate slabo pamćenje, ili se ne razumijete mnogo u poslove! Zato treba da vas bolje uputim u stvar.

NORA: Kako?

KROGSTAD: Kad vam je muž bio bolestan, došli ste da u mene uzajmite dvanaest stotina talira.

NORA: Nisam znala nikoga drugog.

KROGSTAD: Obećao sam da ću vam pribaviti tu svotu.

NORA: I pribavili ste.

KROGSTAD: Obećao sam pribaviti vam novac uz stanovite uvjete. Tada ste bili toliko zaokupljeni bolešću svoga muža da ste pošto-poto htjeli novac za put, a zaboravili ste na teškoće koje iz toga proizlaze. Zato nije naodmet da vas na to podsjetim. Obećao sam vam pribaviti novac uz obveznicu koju sam sastavio.

NORA: I koju sam ja potpisala...

KROGSTAD: Da, ali sam dodao još nekoliko redaka iz kojih se vidi da vaš otac jamči za dug. Trebalo je da te retke potpiše vaš otac.

NORA: Trebalo...? Pa on i jest potpisao.

KROGSTAD: Trebalo je da vaš otac stavi i datum uz potpis. Sjećate li se toga, gospođo Helmer?

NORA: Da, Čini mi se...

KROGSTAD: Predao sam vam zadužnicu da je poštom pošaljete ocu. Je li tako?

NORA: Tako je.

KROGSTAD: I vi ste je, dakako, odmah poslali. Jer ste je već nakon pet-šest dana donijeli s očevim potpisom. Isplatio sam vam cijelu svotu.

NORA: Pa što? Zar nisam točno otplaćivala?

KROGSTAD: Prilično točno. Ali, da se vratimo na početak, bilo je onda za vas teško doba, gospođo Helmer.

NORA: Da, teško.

KROGSTAD: Mislim, vaš je otac onda bio teško bolestan.

NORA: Bio je na samrti.

KROGSTAD: I ubrzo je umro.

NORA: Jest.

KROGSTAD: Recite mi, gospođo Helmer: sjećate li se kojeg je dana umro vaš otac? Mislim tu na datum.

NORA: Umro je 29. rujna.

KROGSTAD: Točno. O tome sam se obavijestio. I baš zato ne ide mi u glavu jedna čudna okolnost. (*Vadi papir iz džepa.*)

NORA: Kakva okolnost?

KROGSTAD: Čudna okolnost, gospođo, da je vaš otac tu zadužnicu potpisao tri dana poslije smrti.

NORA: Kako? Ne razumijem.

KROGSTAD: Otac vam je umro 29. rujna. Ali pogledajte, tu je vaš otac, pored svoga potpisa, napisao datum 2. listopada. Nije li to čudno, gospođo Helmer?

NORA (šuti).

KROGSTAD: Možete li mi to objasniti?

NORA (i dalje šuti).

KROGSTAD: Čudno je i to da riječ »2. listopada« kao i brojka godine nisu napisane rukopisom vašeg oca nego rukopisom koji mi se čini poznatim. No, to bi se još dalo objasniti: otac zaboravio staviti datum uz potpis, pa ga stavio netko drugi prije nego što se za smrt doznalo. U tome nema nikakva zla. U pitanju je samo potpis. A je li potpis pravi, gospođo Helmer? Je li otac potpisao vlastoručno?

NORA (*nakon kraće šutnje uspravi se te će prkosno*): Ne, nije, ja sam ga potpisala.

KROGSTAD: Čujte, gospođo, znate li da je to priznanje opasno?

NORA: Zašto? Ionako ćete uskoro dobiti svoj novac.

KROGSTAD: A smijem li vas nešto upitati: zašto ocu niste poslali tu zadužnicu?

NORA: Nije bilo moguće. Otac je ležao nasmrt bolestan. Da sam ga molila za potpis, morala bih mu reći zašto mi treba novac. No njemu, onako bolesnu, nisam mogla reći da je život mog muža u opasnosti. Naprosto nije bilo moguće.

KROGSTAD: Onda bi za vas bilo bolje da niste putovali u inozemstvo.

NORA: Ni to nije bilo moguće, jer je o tome putovanju ovisio život moga muža.

KROGSTAD: A zar niste pomislili da ste time mene prevarili.

NORA: Na to se nisam mogla obazirati. Nisam marila za vas. Nisam vas trpjela zbog svih onih zapreka i teškoća koje ste mi pravili, iako ste znali u kakvu je zdravstvenom stanju moj muž.

KROGSTAD: Gospođo Helmer, vama očito nije jasno kakva je zapravo vaša krivica. Mogu vam reći da ja svojedobno nisam učinio ništa drugo i ništa gore, a ipak sam upropastio svoj položaj u društvu.

NORA: Vi! Vi biste me valjda htjeli uvjeriti kako ste izvršili hrabro i plemenito djelo da biste spasili život svoje žene.

KROGSTAD: Zakoni ne pitaju za razloge.

NORA: Onda zacijelo imamo vrlo loše zakone.

KROGSTAD: Bili loši ili ne bili, ali ako ovaj papir iznesem na sud, ti će vas zakoni osuditi.

NORA: Ne vjerujem. Zar kćeri nije dužnost da svome starom i nasmrtnom ocu prištedi jad i strah? Zar žena nema prava da mužu spasi život? Ne poznajem zakone, ali sam uvjeren da ima zakona koji to dopuštaju. Zar vi to ne znate kao odvjetnik? Zacijelo ste slab pravnik, gospodine Krogstad.

KROGSTAD: Možda. Ali se u poslove kao što je ovaj naš vrlo dobro razumijem. U redu. Činite kako vam drago, ali vam jedno velim — ako me i drugi put izbace, vi ćete mi praviti društvo. (*Pozdravi i ode.*)

Jedanaesti prizor

NORA, zatim DJECA

NORA (*stoji časak i razmišlja, zatim se ponosno uspravi*): Ah, što! On me to samo želi zaplašiti! Nisam ja tako glupa. (*Počne sređivati dječju odjeću, pa zastane.*) Ali...? Ne, to je ipak nemoguće. Pa ja sam to učinila iz ljubavi!

DJECA (*na vratima lijevo*): Mama, otišao je onaj strani čovjek...

NORA: Da, da, znam. Ali nemojte nikome pripovijedati da je bio ovdje. Čujete li? Ni tati!

DJECA: Mama, hoćemo li se igrati dalje?

NORA: Ne, ne, sad ne mogu.

DJECA: Ali si nam obećala, mama.

NORA: Jesam, ali sad ne mogu. Idite tamo, imam pune ruke posla.
Hajte, hajte, draga djeco. (*Blago ih gura i za njima zatvara vrata.*)

Dvanaesti prizor

NORA, zatim HELENA

NORA (*sjeda na divan, uzima vez i počinje vesti, ali zastaje*): Ne!
(*Odbacuje vez, ustaje, prilazi vratima predsoblja i zove.*)

Helena! Donesite bor ovamo. (*prilazi stolu lijevo te otvara ladicu; opet zastaje.*) Ne, to je nemoguće.

HELENA: Gdje da ga postavim, gospođo?

NORA: Ovdje, na sredini sobe.

HELENA: Treba li da vam još štogod donesem?

NORA: Ne, hvala, imam sve što mi treba.

(*Helena, pošto je postavila bor, izlazi*)

NORA (*kiti bor*): Ovdje svjećica... ondje cvijet — Uh, odurna li čovjeka! Ali koješta, koješta. Nema tu ničega što bi... Bit će lijep bor. Sve ću učiniti, Torvalde, da ti bude lijepo — pjevati ću... plesati ću...

(*Helmer dolazi izvana, s hrpom spisa pod rukom.*)

Trinaesti prizor

NORA i HELMER

NORA: A, vratio si se.

HELMER: Da. Je li tko bio ovdje?

NORA: Ovdje? Ne, nije.

HELMER: Čudno, a vidio sam kako Krogstad izlazi iz kuće.

NORA: To misliš? Jest, jest, Krogstad se navratio na trenutak ovamo.

HELMER: Vidim po tebi da je bio ovdje: molio te da se zauzmeš za nj.

NORA: Jest.

HELMER: I da meni ne kažeš, je li tako?

NORA: Jest, Helmere, ali...

HELMER: Nora, Nora, u takve se razgovore upuštaš s takvim čovjekom i obećavaš, a meni kažeš neistinu...

NORA: Neistinu?

HELMER: Pa zar nisi rekla da ovdje nitko nije bio? (*Prijeti joj prstom.*) Moja ševa ne smije to nikad više. Ptica pjevica mora imati čist glas, nikakvih pogrešnih tonova! Nije li tako? A sad nećemo više o tome. (*Sjedne pokraj peći.*) Ah, kako je ovdje ugodno i toplo. (*Malko lista po svojim papirima.*)

NORA (*kiti bor te će nakon kraće šutnje*): Torvalde!

HELMER: Molim?

NORA: Mnogo se radujem kostimiranom plesu, preksutra, kod Stenborgovih.

HELMER: Radoznao sam čime ćeš me iznenaditi.

NORA: Ah taj glupi slučaj.

HELMER: Što?

NORA: Ne mogu naći ništa valjano, sve je nekako trajavo.

HELMER: Zar je mala Nora došla do te spoznaje?

NORA (*za njim, s rukama na naslonu njegovog stolicy*): Imaš li mnogo posla, Torvalde?

HELMER: Ah...

NORA: Kakvi su to spisi?

HELMER: Bankovni.

NORA: Zar već?

HELMER: Stara uprava ovlastila me da izvršim potrebne promjene u osoblju i u poslovnom planu. Iskoristit ću za to božićne blagdane. Želim da o Novoj godini sve bude u redu.

NORA: Dakle, zato je došao taj jadni Krogstad.

HELMER: Hm..

NORA (*još naslonjena na stolicu, igra se njegovom kosom*): Da nemaš toliko posla, zamolila bih te za veliku uslugu, Torvalde.

HELMER: Da čujem.

NORA: Nitko nema tako dobar ukus kao ti. Htjela bih da lijepo izgledam na kostimiranom plesu. Torvalde, bi li htio razmisliti i reći mi što ja trebam biti i kakav kostim da uzmem?

HELMER: Aha, mala svojeglavka ne zna što će pa traži spas.

NORA: Da, Torvalde, ne znam što ću bez tvoje pomoći.

HELMER: Dobro, dobro, već ću nešto smisliti.

NORA: Lijepo je to od tebe! (*Prilazi ponovno boru.*) Što ovo crveno cvijeće lijepo pristaje zelenim granama. Nego, kaži mi, molim te, je li ono što Krogstadu upisuju u krivicu zaista strašno?

HELMER: Krivotvorio je potpis. Možeš li zamisliti što to znači?

NORA: Da nije to učinio od neke nevolje?

HELMER: Svejedno, iz nevolje ili, kako drugi vele, iz lakomislenosti. Nisam tako bezdušan da bih čovjeka bezuvjetno osudio zbog takva djela.

NORA: Ne, zar ne, Torvalde?

HELMER: Čovjek se može moralno podići pošto otvoreno prizna svoj grijeh te izdrži svoju kaznu.

NORA: Kaznu?

HELMER: Ali Krogstad nije krenuo tim putem: pokušao se izvući raznim smicalicama i varkama, i time se moralno upropastio.

NORA: Misliš da...

HELMER: I pomisli sada kako se takav čovjek, koji zna da je krivac, mora svuda pretvarati i lagati: nosi masku i pred svojim najbližim, pred ženom i djecom. Pred rođenom djecom... To je najstrašnije, Nora.

NORA: Zašto?

HELMER: Zato što takvo ozračje laži zahvaća svu obitelj. Svaki udisaj u takvu zraku donosi djetetu klicu zla.

NORA (*približava mu se s leđa još više*): Jesi li uvjeren u to?

HELMER: Kao odvjetnik, drago dijete, imao sam dovoljno prilike da se u to uvjerim. Gotovo svi ljudi koji su zarana bili pokvareni imali su lažljive majke.

NORA: Zašto baš majke?

HELMER: Majke u najviše slučajeva. Ali, dakako, i očevi mogu biti krivi. To zna svaki pravnik. A ipak je taj Krogstad godine i godine trovao svoju djecu pretvaranjem i lažima, i zato ga i smatram propalicom. (*Pruž a iza sebe ruku tražeći je.*) I zato moja mala draga Nora mora obećati da se neće zauzimati za njega. Ruku ovamo! Pa što je? Daj mi ruku. Tako, sad je odlučeno. Uvjeravam te da bi mi bilo nemoguće raditi s njim. U blizini takvih ljudi osjećam upravo fizičku odbojnost.

NORA (*povlači ruku iz njegove i odlazi na drugu stranu bora*):

Kako je ovdje toplo! A ja još imam toliko posla.

HELMER (*ustane i složi svoje papire*): Da, i ja moram još prije večere riješiti koji spis. Mislit ću i na tvoj kostim. A možda

imam i što god da bi se u zlatnom papiru moglo objesiti na drvce. (*Pogladi je po glavi*) Oh, ti moja mala, draga ševo! (*Ode u svoju sobu i zatvori vrata.*)

NORA (*tiho, nakon stanke*): Ah što! To ne može biti! To je nemoguće! Nemoguće!

ANA MARIJA (*na lijevim vratima*): Mališani mole smiju li k mami.

NORA: Ne, ne, ne puštaj ih ovamo. Ostani ti kod njih, Ana Marija!

ANA MARIJA: Da, molim. (*Zatvara vrata.*)

NORA (*blijeda od užasa*): Ja da pokvarim svoju djecu? Kuću da otrujem? (*Ponosno diže glavu.*) To nije istina! Nikad i nikad istina!

Kraj prvoga čina

DRUGI ČIN

(Ista soba. U kutu pokraj glasovira božićno drveće, obrano, otrgnuto, s dogorjelim svjećicama. Na divanu Norin zimski kaput.)

Nora sama, šeta nemirno. Naposljetku zastaje pored divana te uzima svoj kaput.)

Prvi prizor

NORA

NORA *(nakon kraće nedoumice opet baca kaput na divan):* Netko dolazi! *(Prilazi vratima, osluškuje.)* Ne, nije nitko. Pa naravno, danas, na prvi dan Božića, neće nitko ni doći. Ni sutra. Ali možda... *(Otvara vrata i gleda van.)* Ne, ničega nema u sandučiću za pisma, prazan je. *(Ide naprijed)* Ah, koješta. On to nije mislio ozbiljno. Takvo što ne može se dogoditi. Ne može. Pa ja imam troje male djece.

Drugi prizor

NORA i ANA MARIJA

ANA MARIJA *(iz sobe nalijevo donosi veliku kutiju od kartona):*
Napokon sam našla kutiju s kostimom.

NORA: Hvala, stavi na stol.

ANA MARIJA *(stavlja kutiju):* Ali sve je još u neredu.

NORA: Ah, najradije bih razderala taj kostim na tisuću komada.

ANA MARIJA: Ma ne! Sve se to da lijepo popraviti; samo malko strpljenja.

NORA: Idem gospođi Linde da mi pomogne.

ANA MARIJA: Zar opet odlazite? Po ovakvu ružnu vremenu? Pa vi ćete se prehladiti, gospođo Nora, oboljet ćete...

NORA: Ne bi bilo najgore... Što rade djeca?

ANA MARIJA: Jadni ptići igraju se božićnim darovima. Ali...

NORA: Pitaju li često za me?

ANA MARIJA: Navikli su da mama uvijek bude uz njih.

NORA: Ali vidiš, Ana Marija, od sada više neću toliko biti uz njih kao do sada.

ANA MARIJA: Mala djeca na sve se brzo naviknu.

NORA: Misliš? Misliš da bi brzo zaboravili mamu kad bih ja odavde otišla zauvijek?

ANA MARIJA: Zauvijek? Bože sačuvaj!

NORA: Čuj, Ana Marija, reci mi nešto... često sam o tome razmišljala: Kako si mogla podnijeti da svoje dijete prepustiš stranim ljudima?

ANA MARIJA: Pa morala sam, kad je trebalo da budem dadilja maloj Nori.

NORA: Ali kako si uopće htjela?

ANA MARIJA: Kako ne bih htjela kad sam dobila tako dobro mjesto? Siromašna djevojka koju je pogodila takva nesreća mogla se samo radovati što je dobila dobru službu. Jer ona ništarija od čovjeka nije poslije htio ni čuti za me.

NORA: Ali te tvoja kći zacijelo zaboravila...?

ANA MARIJA: Ne, nije! Pisala mi je kad se krizmala³ i kad se udala.

NORA (*grleći je*): Draga Ana Marija, bila si moja dobra majka kad sam bila mala.

ANA MARIJA: Jadna mala Nora nije ni imala druge majke doli mene.

NORA: A kada moji mališani ne bi imali nikoga drugog, ti bi, vjerujem... Ali gluposti! Što mi to pada na um! (*Otvora kutiju.*) Idi u sobu djeci, sad moram... Vidjet ćeš sutra kako će mi ovo lijepo pristajati...

ANA MARIJA: Nitko na balu neće biti tako lijep kao gospođa Nora. (*Odlazi u sobu na lijevoj strani.*)

NORA (*vadi kostim iz kutije, ali ponovno sve baca unutra*): Ah, kad bih mogla da odem! Samo kad ne bi nitko došao. Samo da se dotle ništa u kući ne dogodi. Ah, koješta! Ta tko bi došao? Samo ne misliti na to. Da očetkam muf (*pogradi ga.*) Lijepe

---

³ *krizmati se, krizma* — potvrda; u katoličkoj crkvi jedan od sedam svetih sakramenata. Simboličnim pomazanjem posvećenim uljem na čelu i polaganjem biskupovih ruku uz zaziv Duha Svetoga, pomazaniku se potvrđuje sakrament krštenja i pripadnost kršćanskoj crkvi. Kod protestanata se krizma naziva *konfirmacija*.

rukavice, baš lijepo. Samo mirno, glavu gore! Jedan, dva, tri, četiri, pet, šest — (*Krikne*) Ah, dolaze. (*Hoće da krene, ali neodlučno zastaje.*)

(*Gospođa Linde dolazi iz predsoblja gdje je odložila kaput.*)

Treći prizor

NORA, gospođa LINDE

NORA: Ah, ti si to, Kristina! Nema nikoga drugog? Lijepo od tebe što si došla.

GĐA LINDE: Rekoše mi da si bila kod mene i da si me tražila.

NORA: Da, upravo sam onuda naišla. Ima nešto što sam te htjela zamoliti. Sjednimo na divan. Čuj! Sutra uvečer bit će kostimirani ples kod konzula Stenborga. Torvald želi da se maskiram kao napuljska ribarica i da plešem tarantelu⁴ koju sam naučila na Capriju.⁵

GĐA LINDE: Dakle, čitava predstava.

NORA: Znaš, Torvald tako želi. Vidiš, evo kostima. Kupio mi ga Torvald u Italiji no prilično je poderan, pa ne znam...

GĐA LINDE: Odmah ćemo ga popraviti, samo se rub gdjgdje oparao. Daj iglu i konac, drugo ništa ne treba.

NORA: Baš je to lijepo od tebe.

GĐA LINDE (*šijući*): I tako, sutra na kostimirani ples. Znaš što: sutra ću uvečer na trenutak skoknuti ovamo da vidim kako izgledaš. Nego, oprost, sasvim sam zaboravila da ti se zahvalim na ugodnoj Badnjoj večeri sinoć.

NORA (*ustaje i šeta po sobi*): Ah, sinoć nekako nije bilo tako ugodno kao inače. Što nisi ranije došla ovamo, Kristina! Da, Torvald umije urediti da kuća bude ugodna i udobna.

GĐA LINDE: A i ti. Nisi uzalud kći svoga oca. Ali kaži mi: je li doktor Rank uvijek onako sumoran kao što je bio sinoć?

NORA: Ne, sinoć je bio osobito neraspoložen. Znaš, teško je bolestan, siromah suši mu se kralješnica. Reći ću ti: njegov otac

---

⁴ *tarantela* — napuljski pučki ples u vrlo brzom ritmu. Osim u Napulju pleše se i u njegovoj okolici na otoku Capriju te na Siciliji.

⁵ *Capri* — otok u Napuljskom zaljevu. Još u XIX st. poznat kao turističko stjecište. Čuvena je njegova Modra spilja.

bio je oduran čovjek, imao je posla s kojekakvim ženama, i sve tako, pa zato, vidiš, njegov sin boluje još od djetinjstva.

GĐA LINDE (*spušta ručni rad na krilo*). Ah, draga moja Nora, odakle sve to znaš?

NORA (*šetkajući*): Bah — kad imaš troje djece, dolaze ti u posjetu žene koje imaju ponešto liječničkog znanja, pa pripovijedaju ovo i ono...

GĐA LINDE: Dolazi li doktor Rank svaki dan ovamo?

NORA: Da, svaki dan. On je Torvaldov najbolji prijatelj iz mladosti. I moj dobri prijatelj. Tako reći, pripada obitelji.

GĐA LINDE: Nego, reci mi: je li taj čovjek sasvim iskren? Mislim: ne laska li ljudima?

NORA: Naprotiv. Odakle ti ta pomisao?

GĐA LINDE: Kad si me jučer predstavila, rekao je da je u ovoj kući često čuo moje ime. A poslije sam primijetila da ni tvoj muž nije znao tko sam. Odakle bi onda doktor Rank...

NORA: Imaš sasvim pravo, Kristina. Torvald me voli toliko da me hoće samo za sebe, kako on to kaže. Isprva je bio gotovo ljubomoran kad bih mu spomenula koga od svojih milih. Onda sam ih prestala spominjati. S doktorom Rankom često razgovaram o svemu, on me tako rado sluša.

GĐA LINDE: Eh, Nora, Nora, u mnogo čemu još si pravo dijete. Nešto sam starija od tebe i zato iskusnija. Reći ću ti nešto: morala bi dokrajčiti to s doktorom Rankom.

NORA: Što to?

GĐA LINDE: Sve! Jučer si mi naklapala o nekakvu bogatom obožavatelju koji bi ti imao priskrbiti novac...

NORA: Nažalost, taj ne postoji.

GĐA LINDE: Je li doktor Rank bogat?

NORA: Jest.

GĐA LINDE: I nema nikoga za koga bi se morao brinuti?

NORA: Nikoga. Ali...

GĐA LINDE: I dolazi svakog dana ovamo u kuću?

NORA: Da, svakog dana.

GĐA LINDE: Kako može taj fini čovjek biti tako nametljiv?

NORA: Uopće te ne razumijem.

GĐA LINDE: Nemoj se pretvarati, Nora: misliš da nisam pogodila od koga si uzajmila dvanaest stotina talira?

NORA: Jesi li poludjela? Kako možeš takvo što misliti? Prijatelj

naše kuće koji dolazi svaki dan k nama? Pa to bi bilo neizdržljivo!

GĐA LINDE: Zbilja nije on?

NORA: Nije, uvjeravam te. Nikad mi ne bi palo na um da od njega... Uostalom, on tada još nije dobio nasljedstvo nego tek kasnije.

GĐA LINDE: No, onda je to sreća za tebe, draga Nora.

NORA: Ne, zaista mi nikad ne bi na pamet palo da molim doktora Ranka, a znam sigurno, kad hih od njega tražila...

GĐA LINDE: Ali to nećeš učiniti!

NORA: Bože sačuvaj! Uostalom, ne vjerujem da će i biti potrebno, premda, velim, kad bih doktoru Ranku rekla...

GĐA LINDE: Mužu za leđima?

NORA: Pa moram se izvući iz ove kaše. I to se dogodilo za njegovim leđima. Ali se moram izvući...

GĐA LINDE: Da, da, rekla si to još jučer, ali...

NORA (*šeta gore-dolje*): Muškarac može takvo što bolje urediti nego žena...

GĐA LINDE: Ako je taj muškarac — tvoj muž.

NORA: Koješta! (*Zastaje.*) Kad čovjek isplati dug, dobije li natrag zadužnicu?

GĐA LINDE: Jasno!

NORA: I može je onda raskidati u komadiće i spaliti taj odvratni, prljavi papir!

GDA LINDE (*čvrsto je gleda, odlaze ručni rad i polako ustaje*): Nora, ti mi nešto kriješ!

NORA: Zar vidiš na meni?

GĐA LINDE: Od jučer izjutra tebi se nešto dogodilo. Što je to, Nora?

NORA (*prilazeći joj*): Kristina! (*Osluškuje.*) Šuti! Torvald se vraća. Hodi ovamo, djeci. Torvald ne voli šivanje. Ana Marija može ti pomoći.

GĐA LINDE (*skuplja stvarčice*): Dobro, ali neću iz kuće dok iskreno ne porazgovaramo.

(*Odlazi nalijevo, a odmah zatim ulazi Helmer.*)

Četvrti prizor

NORA, HELMER

NORA (*ide mu u susret*): Oh, jedva sam čekala da dođeš, dragi Torvalde.

HELMER: Je li to bila švelja?

NORA: Nije nego Kristina, pomaže mi da uredim ovaj kostim. Lijepo ću izgledati, vidjet ćeš.

HELMER: Zar ne da sam se dobro sjetio?

NORA: Divno! A zar nije bilo lijepo od mene što sam te poslušala?

HELMER (*hvata je za podbradak*): Lijepo... što si poslušala svoga muža? Znam, znam, vragolanko, znam da nisi tako mislila. Ali ne želim ti smetati. Treba valjda probati?

NORA: A ti zacijelo želiš raditi?

HELMER: Tako je (*Pokazuje hrpu spisa.*) Vidiš, bio sam u banci... (*Hoće da ide u svoju sobu.*)

NORA: Torvalde!

HELMER (*zastaje*): Molim.

NORA: Kad bi te tvoja vjeverica nešto lijepo i usrdno zamolila...

HELMER: Što?

NORA: Bi li joj to učinio za ljubav?

HELMER: Moram, dakako, najprije čuti kakva je to molba.

NORA: Vjeverica će skakutati naokolo i činiti sve budeš li dobar pa je poslušaj.

HELMER: Da čujem.

NORA: Ševa će samo cvrkutati po svim sobama...

HELMER: Ona ionako cvrkuće.

NORA: Bit ću kao vila što pleše na mjesecini, Torvalde.

HELMER: Nora, valjda nije ono što si jutros spominjala.

NORA (*prilazi mu bliže*): Jest, Torvalde, molim te od sveg srca...

HELMER: Imaš hrabrosti da opet počneš...?

NORA: Da, da, moraš mi ispuniti molbu. Moraš Krogstada ostaviti u banci.

HELMER: Draga Nora, njegovo mjesto namijenio sam gospođi Linde.

NORA: Lijepo je to od tebe, vrlo lijepo, ali umjesto Krogstada možeš otpustiti koga drugog.

HELMER: Nevjerojatno si tvrdoglava! Zašto? Zar bih ja, zato što si mu nepromišljeno obećala da ćeš se zauzeti za nj, morao sada...

NORA: Zašto ne, Torvalde? Radi sebe. Taj čovjek surađuje u najprljavijim novinama, to si sam rekao. Koliko li samo zla može nanijeti. Strašno ga se bojim...

HELMER: Ah, razumijem, plaše te stare uspomene.

NORA: Što misliš time?

HELMER: Mislim, dakako, na tvog oca.

NORA: Da, sjeti se samo što su sve zlobnici pisali o njemu u novinama i kako su ga strašno klevetali. Zacijelo bi zbog njih bio i smijenjen da vlada nije poslala tebe da sve izvidiš te da nisi prema njemu bio tako blagonaklon i pažljiv...

HELMER: Draga moja Nora, između tvog oca i mene prilična je razlika. Tvoj otac kao činovnik nije bio najispravniji. Ali ja jesam ispravan i nadam se da ću takav ostati dokle budem u službi.

NORA: Ne znaš ti što sve zlobnici mogu smisliti. Sada bismo mogli tako lijepo živjeti sretni i zadovoljni u našem ugodnom domu, ti, ja i djeca, Torvalde. Zato te od srca molim...

HELMER: Upravo zato što se zauzimaš za njega, nemoguće mi je da ga zadržim. U banci već znaju da ću otpustiti Krogstada. Trebaju li sada saznati kako novi direktor radi kako mu žena kaže?

NORA: Pa što onda?

HELMER: Samo da tvrdoglava ženica provede svoju volju i ništa drugo...? Da mi se zbog toga podsmjehuju svi činovnici? Da svijet misli kako sam uvijek pod tuđim utjecajem? Vjeruj mi, uskoro bih osjetio posljedice. Osim toga, ima još nešto zbog čega nije moguće da Krogstad ostane u banci dok sam ja direktor.

NORA: Što to?

HELMER: Njegove moralne greške, kad bi baš trebalo, mogao bih mu i progledati kroz prste...

NORA: Zar ne da bi mogao, Torvalde?

HELMER: I, kako čujem, nije loš u poslu. Ali je on moj znanac iz mlađih dana, jedno od onih poznanstava koja nam poslije u životu mnogo smetaju. Priznat ću ti: mi govorimo jedan drugome »ti«. I taj netaktični čovjek to u društvu i ne skriva. Naprotiv, on misli da mu to daje pravo da sa mnom govori nekako familijarno. I svaki čas eto ga: te Helmere ovo, te Helmere ono. I uvijek »ti«, upravo mi je neugodno. Već zbog toga ne bih ga htio u banci.

NORA: Valjda ne misliš ozbiljno, Torvalde!

HELMER: Ne mislim? A zašto ne bih mislio?

NORA: Pa to su sve same sitnice!

HELMER: Sitnice, veliš? Sitnice! Zar misliš da sam sitničav?

NORA: Ne, naprotiv, dragi Torvalde. I upravo zbog toga...

HELMER: Svejedno! Moje razloge smatraš sitnicama! Znači, ja sam silničav. Sitničav! E onda ćemo zaista dokrajčiti. (*Ide prema vratima i zove.*) Helena!

NORA: Što ćeš?

HELMER (*tražeći po spisima*): Izvesti načistac!

(*Ulazi Helena.*)

Peti prizor

Prijašnji i HELENA

HELMER (*Heleni*): Molim vas, odnesite ovo pismo! Dajte ga prvome službeniku. Ali neka ga odmah preda! Adresa je napisana. Tu je novac.

HELENA: Dobro. (*Ode.*)

Šesti prizor

NORA i HELMER

HELMER (*sređuje svoje spise*): Eto tako, tvrdoglava moja ženice.

NORA (*bez daha*): Torvalde, kakvo je to pismo?

HELMER: Otkaz Krogstadu.

NORA: Vrati ga, Torvalde! Još ima vremena. Vrati ga, Torvalde!

Učini to radi mene. Radi sebe. Radi naše djece. Poslušaj me, Torvalde, vrati pismo. Ne znaš kakvu nam nesreću može svima na glavu navući taj otkaz.

HELMER: Kasno je.

NORA: Da, kasno.

HELMER: Opraštam ti taj strah, draga Nora, premda me on zapravo vrijeđa. Da, vrijeđa! Zar nije uvreda pomisao da se ja plašim osvete nekakva propalog nadriodvjetnika? Ali ti opraštam jer tvoj strah pokazuje koliko me mnogo voliš. (*Zagrli je.*) Tako treba da bude, draga moja Nora. Pa neka dođe što hoće. Imam ja hrabrosti i snage, ako ustreba, budi uvjerena. Vidjet ćeš da ja

znam ponijeti teret.
NORA (*uplašeno*): Što misliš time?
HELMER: Sve, kako rekoh.
NORA (*Pribrano*): Ne, to nikako i nikada!
HELMER: Dobro, Nora, onda ćemo dijeliti među sobom, kao muž i žena. Sasvim kako treba (*Miluje ju.*) Je li ti sada pravo? No, što je, što je? Kakve su to uplašene golubinje oči? Ta, sve je to puko uobraženje. Treba sada da plešeš tarantelu i vježbaš s tamburinom⁶. Ja ću u druga sobu, i zatvoriti vrata, pa ništa neću čuti. Možeš bučiti po miloj volji. (*Okrene se na vratima.*) Kad dođe Rank, reci mu gdje sam. (*Kimne joj glavom, ode sa svojim spisima i zatvori za sobom vrata.*)

Sedmi prizor

NORA, zatim RANK, na kraju HELENA

NORA (*zbunjena i uplašena stoji kao prikovana i šapće*): I to je on mogao učiniti. I to je učinio. Unatoč svemu. Ne, ne, nikada! Sve drugo samo to ne! Spas...! Izlaz...! (*Zvono u predsoblju.*) Doktor Rank...! Sve drugo prije, sve samo to ne. (*Lagano prelazi rukom preko čela, pribire se, ide do vrata, otvara ih.*)
(*Rank u predsoblju vješa svoju bundu. Za tog prizora hvata se mrak.*)

NORA: Dobra večer, doktore Rank. Prepoznala sam vas po zvonjenju. Sad ne možete Torvaldu: čini mi se ima mnogo posla.

RANK: A k vama?

NORA: (*ulazi u sobu i zatvara za njim vrata*): O, pa dobro znate: za vas uvijek imam koji časak.

RANK: Iskoristit ću vašu ljubaznost dokle god mognem.

NORA: A što mislite tim — »dokle god mognem«?

RANK: Eh, da, plaši vas to?

NORA: Izrazili ste se tako čudno. Zar će se štogod dogoditi?

---

⁶ *tamburin* — mali ručni bubnjić s praporcima, odnosno zvončićima. Služi kao udaraljka za pratnju plesaču, posebice u Španjolskoj i južnoj Italiji. U jugoistočnim krajevima Balkana naziva se def ili daire.

RANK: Dogodit će se ono na što sam već davno spreman. Dakako, nisam mislio da će doći tako brzo.

NORA (*uhvati ga za ruku*): Što to? Morate mi reći, doktore?

RANK (*sjeda kraj peći*): Sa mnom ide sve nizbrdice. Tu nema pomoći.

NORA (*odahne s olakšanjem*): Vi govorite o sebi?

RANK: O kome bih drugom? Ne koristi zavaravati se. Ja sam najjadniji od svih mojih pacijenata, gospođu Helmer. Ovih dana poduzeo sam opći pregled svoga unutrašnjeg stanja. Gotovo je. Prije nego što produ četiri tjedna, možda ću ležati na groblju i gnjiti.

NORA: Uh, kako gadno govorite o sebi.

RANK: I jeste sve gadno. A najgore je što će prije toga biti još mnogo drugoga što je gadno. Treba još samo jedna pretraga, pa kad s time budem gotov, znat ću otprilike kada će početi raspadanje. Hoću nešto da vam kažem. Helmer, koji je tankočutan, grozi se od svega što je gadno, pa stoga ne bih htio da on bude u mojoj bolesničkoj sobi...

NORA: Ali doktore...

RANK: Ne želim da se ondje nađe. Nikako. Zatvorit ću vrata pred njim. Čim utvrdim da se bliži kraj, poslat ću vam svoju posjetnicu s crnim križem na njoj. Tako ćete znati da je gadost raspadanja počela.

NORA: Uh, danas ste zaista užasni. A tako bih vas željela vidjeti dobre volje.

RANK: Sa smrću u naručju? Ispaštati grijeh drugoga! Je li to pravo? I u svakoj obitelji ovako ili onako vlada neumitna odmazda...

NORA (*zatiskuje uši rukama*): Koješta! Veselo, veselo!

RANK: Da, svemu ovome može se čovjek samo smijati. Moja jadna, nevinna kralješnica mora ispaštati zbog veselih poručničkih dana moga oca.

NORA (*za stolom lijevo*): Volio je šparoge i guščju jetru, nije li tako?

RANK: I gljive.

NORA: Da, i gljive. I ostrige.

RANK: Da, i ostrige.

NORA: A onda porto⁷ i šampanjac. Žalosno je što te ukusne stvari toliko štete kralješnici.

RANK: Posebno kralješnici koja od svega toga nije imala ništa.

NORA: Da, to je žalosno.

RANK (*gleda je upitno*): Hm...

NORA (*nakon kraće šutnje*): Zašto ste se nasmiješili?

RANK: Ne, vi ste se nasmiješili.

NORA: Ne, ne, nego vi, doktore.

RANK: Vi ste ipak veća vragolanka nego što sam mislio.

NORA: Danas sam nekako vragolasto raspoložena.

RANK: Čini se tako.

NORA (*stavlja mu obje ruke na rame*): Dragi, dragi doktore Rank, smrt vas ne smije oteti Torvaldu i meni.

RANK: Oh, taj ćete gubitak brzo preboljeti. Čovjek brzo zaboravi ono što mu nije pred očima.

NORA (*uplašeno ga pogleda*): Čini vam se?

RANK: Čovjek stvara nove veze, a onda...

NORA: Tko će stvarati nove veze?

RANK: Pa vi i Helmer, kad mene nestane. Već ste na najboljem putu, čini mi se. Što je sinoć ovdje radila ona gospođa Linde?

NORA: Pa niste valjda ljubomorni na jadnu Kristinu!

RANK: Jesam. Ona će u ovoj kući biti moja nasljednica. Kad me više ne bude, zacijelo će ta žena...

NORA: Pst! Ne tako glasno: ona je unutra.

RANK: I danas? Eto, vidite!

NORA: Samo da popravi moj kostim. Ali, uh, kako ružno govorite. (*Sjeda na divan.*) Budite pametni, doktore. Sutra ćete vidjeti kako lijepo plešem. I znajte da plešem samo za vas — dakako, i za Torvalda, razumije se. (*Vadi različite stvari iz kutije.*)
Doktore Rank, sjednite ovamo, da vam nešto pokažem.

RANK (*sjedajući*): Što?

NORA: Pogledajte!

RANK: Svilene čarape.

NORA: U boji kože. Zar nisu krasne? Da, sad je ovdje tako mračno. Ali sutra... Ne, ne, možete vidjeti samo stopalo. Pa možete i malko više.

---

⁷ porto — čuveno portugalsko desertno vino, naziv po portugalskoj luci Porto (Oporto).

RANK: Hm..

NORA: Zašto gledate tako sumnjičavo? Mislite li, možda, da mi neće pristajati?

RANK: Samo po ovome ne mogu steći sud.

NORA (*gleda ga časak*): Fi, stid vas bilo (*lako ga udari čarapom po uhu*). Dobili ste što vas ide. (*Sprema opet sve u kutiju.*)

RANK: A gdje su druge ljepote koje treba da vidim?

NORA: Nećete ništa više vidjeti jer ste nepristojni. (*Tiho pjevuši i pretura po kutiji.*)

RANK (*nakon kraće šutnje*): Kad ovako povjerljivo sjedim pokraj vas, ne shvaćam — da, naprosto ne shvaćam što bi sa mnom bilo da nisam nikad stupio u ovu kuću.

NORA (*smiješi se*): Nadam se da vam je sasvim ugodno kod nas.

RANK (*tiše, gledajući preda se*): I sve mi to valja ostaviti...

NORA: Koješta! Nećete vi nikamo...

RANK (*kao i prije*): I ne ostaviti za sobom nikakva znaka zahvalnosti, samo prazno mjesto koje može netko popuniti.

NORA: A kad bih vas sada zamolila... Ali ne...

RANK: Što?

NORA: Za velik dokaz vašeg prijateljstva.

RANK: Recite!

NORA: Ne, jer je to nešto jako veliko.

RANK: Samo, recite, učinit ćete me sretnim.

NORA: Ah, vi i ne znate što je to.

RANK: Dobro, recite već.

NORA: Ne mogu, doktore. To je tako strašno krupno — savjet, i pomoć, i usluga...

RANK: Što više, to bolje. Ne znam što mislite, ali kažite. Zar ne uživam vaše povjerenje?

NORA: Uživate, više nego itko drugi. Znam da ste moj najbolji i najvjerniji prijatelj. Zato ću vam i reći. Znae, doktore, treba da mi pomognete nešto spriječiti. Vi znate kako me neizrecivo Torvald voli. Ni časak ne bi oklijevao da za me žrtvuje život.

RANK (*nagne se malko k njoj*): Nora, zar mislite da je on jedini koji bi...

NORA (*trgnuvši se malko*): Koji bi...?

RANK: Rado život dao za vas.

NORA (*tužno*): Ah, tako.

RANK: Prisegao sam da ćete saznati to prije negoli odem zauvijek.

Bolje prilike neću imati. Tako, Nora, sada znate. I zato se možete meni povjeriti bolje nego ikome drugome.

NORA (*ustaje jednostavno, mirno*): Pustite me da prođem.

RANK (*pomakne se, ali ostane sjediti*): Nora!

NORA (*na vratima predsoblja*): *Helena*, donesite svjetiljku. (*Prlazi k peći*) Ah, dragi doktore Rank, bilo je to zaista ružno od vas.

RANK (*ustaje*): Što sam vas tako iskreno volio kao nitko drugi? Zar je to bilo ružno?

NORA: Ne to, nego što ste mi rekli. Nije to trebalo...

RANK: Što hoćete kazati? Zar ste znali...?

(*Helena donosi svjetiljku, stavlja je na stol i odmah izlazi.*)

RANK: Nora... Gospođo Helmer... Pitam vas: jeste li znali?

NORA: Oh, što ja znam što sam znala, a što nisam, zaista vam ne znam reći... Ali da ste mogli biti tako nespretni, doktore Rank. A sve je bilo tako lijepo...

RANK: Tek sada znate da sam vam zaista odan. Recite što ste imali reći.

NORA (*gleda ga*): Sada da govorim?

RANK: Molim vas, recite što je.

NORA: Sada vam više ništa ne mogu reći.

RANK: Ipak, ipak. Nemojte me tako kažnjavati. Dopustite da za vas učinim što je moguće.

NORA: Sada više ništa ne možete učiniti za me. Uostalom, nije mi potrebna nikakva pomoć. Vidjet ćete, sve je samo umišljanje. Da, da. (*Sjeda u naslonjač za ljuljanje, gleda ga i smiješi se.*) Da, da, zbilja ste mi vi ispravan gospodin, doktore Rank. Je li vas sada stid, sada pri svjetlosti?

RANK: Ne, nimalo. Ali možda treba da idem... I da se više ne pojavim?

NORA: Ne, to ne smijete učiniti: dolazite nam kao i prije. Pa vi znate da Torvald ne može bez vas.

RANK: A vi?

NORA: Oh, meni je uvijek ugodno i drago kad dođete.

RANK: To i jest ono što me odvelo na pogrešan put. Vi ste za me zagonetka. Koji put mi se činilo da volite sa mnom biti kao s Helmerom.

NORA: Vidite, ima ljudi koje volim, a ima opet ljudi s kojima smorado u društvu.

RANK: Da, da, ima nešto u tome.

NORA: Dok sam bila kod kuće, najviše sam voljela oca. Ali me silno zabavljalo kad sam mogla izmaknuti među služinčad: oni mi nikad nisu držali prodike, a tako su znali lijepo pripovijedati.

RANK: Aha, mene ste imali umjesto njih.

NORA (*skoči i priđe mu*): O, dragi doktore Rank, nisam to mislila. Ali vidite, s Torvaldom je kao s ocem...

(Iz predsoblja uđe Helena.)

HELENA: Gospodo... (*Šapuće joj nešto i pruža posjetnicu.*)

NORA (*baci pogled na posjetnicu*): Ah! (*Stavi je u džep*)

RANK: Nešto neugodno?

NORA: Ne, nimalo, samo... moj novi kostim.

RANK: Kako kostim? Pa on je tu.

NORA: Da, taj. Ali jedan drugi koji sam naručila... Torvald ne smije znati...

RANK: A, pa vi to imate veliku tajnu.

NORA: Da, da, otiđite do Torvalda, on je u drugoj sobi i zadržite ga dok...

RANK: Bez brige. Zadržat ću ga. (*Odlazi u Helmerovu sobu.*)

NORA (*Heleni*): Kažete, čeka u kuhinji?

HELENA: Da, došao je dvorišnim stubama.

NORA: A zar mu niste rekli da sam zauzeta?

HELENA: Jesam, ali nije pomoglo.

NORA: Neće da ode?

HELENA: Neće, želi govoriti s vama.

NORA: Pustite ga onda. Ali tiho. I nikome ništa ne kazujte.

HELENA: Dobro, razumijem... (*Odlazi*)

NORA: Užas dolazi, unatoč svemu. Ne, ne, ne može... ne smije se to dogoditi. (*Prilazi Helmerovim vratima te ih zaključa.*)

(Helena otvara vrata predsoblja. Ulazi Krogstad. Nora za njim zatvara vrata. Krogstad je u bundi, ima čizme i šubaru.)

Osmi prizor

NORA, KROGSTAD

NORA (*dolazi preda nj*): Govorite tiho, muž mi je kod kuće.
KROGSTAD: Što smeta?
NORA: Što vi tražite od mene?
KROGSTAD: Jedno objašnjenje.
NORA: Govorite onda brzo.
KROGSTAD: Vi znate da sam dobio otkaz.
NORA: Ja to nisam mogla spriječiti, gospodine Krogstad.
Zauzimala sam se koliko sam mogla, ali ništa.
KROGSTAD: Zar vas muž tako malo voli? Dobro zna što vam mogu učiniti, pa ipak se usuđuje...
NORA: Kako možete i pomisliti da on išta zna?
KROGSTAD: Naravno, to sam i mislio. Ne bi priličilo mome dragom Torvaldu Helmeru da smogne toliko hrabrosti.
NORA: Gospodine Krogstad, želim da govorite s poštovanjem o mome mužu.
KROGSTAD: Dakako, sa svim dužnim poštovanjem. Ali kako plašljivo krijete svoju tajnu, vjerojatno vam je danas jasnije negoli jučer što ste zapravo učinili.
NORA: Bolje nego što biste me vi mogli poučiti.
KROGSTAD: Jasno, tako loš pravnik kao ja...
NORA: Što zapravo želite od mene?
KROGSTAD: Samo da vidim što radite, gospođo Helmer. Cijeli dan mislim na vas. Običan inkasator, nadriodvjetnik, ukratko, čovjek kao ja ima ipak, kako vidite, nešto od onoga što se naziva srce.
NORA: Onda to i dokažite. Pomislite na moju dječicu.
KROGSTAD: Je li vaš muž mislio na moju? No, svejedno sada. Htio sam vam samo reći da sve ovo ne uzmete preozbiljno. Zasad se ne obraćam sudu.
NORA: Zar ne da nećete? Znala sam to.
KROGSTAD: Sve se može urediti. Svijet ne mora ništa doznati. Sve ostaje među nama troma.
NORA: Moj muž ne smije to doznati.
KROGSTAD: Kako ćete to spriječiti? Možete li možda isplatiti ostatak?
NORA: Ne, odmah ne mogu.
KROGSTAD: A ima li načina da iznos isplatite uskoro?
NORA: Nijednog kojim bih se htjela poslužiti.
KROGSTAD: Ne bi vam ni pomoglo. I da imate sav novac u

gotovu, ne bih vam dao zadužnice.

NORA: Pa što namjeravate s njome?

KROGSTAD: Zadržati je... da je imam u rukama. Nitko za nju neće doznati. Ako se možda spremate na kakav očajnički korak...

NORA: Spremam se.

KROGSTAD: Ako možda namjeravate otići od muža i djece...

NORA: To kanim.

KROGSTAD: Ili ako namjeravate štogod gore...

NORA: Odakle, molim vas...?

KROGSTAD: Onda se okanite tih misli.

NORA: Odakle znate da išta namjeravam?

KROGSTAD: Većinom tako mislimo u početku. I ja sam tako mislio. Ali nisam imao hrabrosti.

NORA: Ni ja je nemam.

KROGSTAD (*s olakšanjem*): Zar ne? Nemate hrabrosti za to...

NORA: Ne, ne...

KROGSTAD: I bila bi velika glupost. Samo neka prođe prva oluja...
Ovdje u džepu imam pismo za vašeg muža...

NORA: I tu stoji sve?

KROGSTAD: U najblažem obliku.

NORA (*brzo*): To pismo on ne smije primiti. Poderite ga. Naći ću novac.

KROGSTAD: Oprostite, gospođo Helmer, ali sam vam, čini mi se, već rekao...

NORA: Ne govorim o novcu koji vam dugujem. Recite koju svotu tražite od moga muža. Nabavit ću je!

KROGSTAD: Ja ne tražim novac od vašeg muža.

NORA: Nego što?

KROGSTAD: Želim da se ponovno uzdignem, gospođo Helmer.
Hoću opet gore. A u tome mi mora pomoći vaš muž. Već godinu i pol nisam učinio ništa nečasno. Sve to vrijeme borio sam se s najtežim nepravilnostima. Bio sam zadovoljan što sam se malo-pomalo pridizao. Sada su me otjerali, i ne zadovoljavam se time da me opet pomiluju. Hoću da se uzdižem, velim vam.
Hoću u banku, hoću viši položaj — vaš muž mi mora priskrbiti takvo mjesto.

NORA: To on neće nikada učiniti.

KROGSTAD: Hoće, poznajem ja njega. Neće on ni pisnuti. A kad budem u banci, zajedno s njime, vidjet ćete. Prije nego mine

godina dana, bit ću ja direktorova desna ruka. A onda će Nils Krogstad voditi Dioničku banku, a ne Torvald Helmer.

NORA: To nećete doživjeti.

KROGSTAD: Kanite li možda...?

NOBA: Sad imam hrabrosti za to.

KROGSTAD: Nemojte me plašiti, tako fina, razmažena dama kao vi...

NORA: Vidjet ćete, vidjet ćete!

KROGSTAD: Pod led, možda? U crnu, hladnu vodu? A onda da vas valovi na proljeće izbace na obalu, unakažena tijela, bez kose...

NORA: Nećete vi mene uplašiti!

KROGSTAD: Ni vi mene! Takvo se što ne čini, gospođo Helmer. I čemu bi služilo? Imam ga u džepu.

NORA: Čak i onda kad mene ne bi bilo...?

KROGSTAD: Zaboravljate da o meni ovisi vaš dobar glas. (*Nora ustaje bez riječi i gleda ga.*)

KROGSTAD: Lijepo. Sad sam vas opomenuo. Ne pravite gluposti! Čim Helmer dobije moje pismo, neka mi odgovori. I ne zaboravite: samo me vaš muž nagnao na ovaj put. Nikad mu to neću oprostiti. Zbogom gospođo! (*Odlazi kroz predsoblje.*)

Deveti prizor

NORA, zatim gospođa LINDE

NORA (*prilazi vratima, odškrine ih te osluškuje*): Odlazi. Pismo nije spustio. Ne, ne, pa to bi i bilo nemoguće! (*Sve više otvara vrata.*) Što je sad? Zastao je. Krenuo niza stube. Predomislio se? Da neće... (*Pismo pada u sandučić za poštu. Zatim se čuju Krogstadovi koraci niza stube.*) Jao, bacio je pismo u sandučić! (*Tiho i plašljivo prilazi vratima.*) Jao, unutra je pismo! Torvalde, Torvalde, sad smo izgubljeni!

GĐA LINDE (*dolazi s kostimom iz sobe nalijevo*). Evo, sad je sve u najboljem redu. Hoćemo li probati?

NORA (*promuklo i tiho*): Kristina, dođi ovamo.

GĐA LINDE (*baca kostim na divan*): Što ti je? Tako si čudna.

NORA: Dođi, dođi. Vidiš li ono pismo tamo? Pogledaj, vidi se kroz rešetku.

GĐA LINDE: Vidim, pa što?

NORA: Pismo je od Krogstada.
GĐA LINDE: Nora, tebi je Krogstad uzajmio novac!
NORA: Jest, i sada će Torvald sve doznati.
GĐA LINDE: Vjeruj mi, Nora, i najbolje je tako za vas oboje.
NORA: Ne znaš još sve. Krivotvorila sam potpis.
GĐA LINDE: Ah za ime Božje...?
NORA: I sad samo jedno: Kristina, budi moj svjedok!
GĐA LINDE: Kakav svjedok? Što bi da ja...?
NORA: Ako poludim, a to bi moglo lako biti...
GĐA LINDE: Nora!
NORA: Ili ako mi se dogodi štogod drugo... mislim ako ne budem prisutna kad...
GĐA LINDE: Nora, Nora, ti ne znaš što govoriš.
NORA: Kad bi onda tko drugi htio uzeti na se, svu krivicu, razumiješ...
GĐA LINDE: Razumijem, ali kako možeš misliti da...
NORA: Ti ćeš onda posvjedočiti da to nije istina, Kristina. Znam što govorim, pri potpunoj sam svijesti. I velim ti: nitko nije znao za to. Sama sam sve učinila. Ne zaboravi to!
GĐA LINDE: Neću. Ali još ne razumijem sve to.
NORA: A kako bi i mogla! A sada će se dogoditi ono čudesno.
GĐA LINDE: Što to?
NORA: Čudo... Ali je užasno, Kristina, to se ne smije dogoditi ni za što na svijetu.
GĐA LINDE: Idem odmah Krogstadu da s njim razgovaram.
NORA: Ne idi. Bojim se za tebe.
GĐA LINDE: Oh, nekoć bi on meni za volju sve učinio.
NORA: On!
GĐA LINDE: Gdje stanuje?
NORA: Oh, što ja znam! Ovaj, da... (*maši se rukom u džep*) evo njegove posjetnice. Ali pismo, pismo...

Deseti prizor

Prijašnji i HELMER

HELMER (*iz svoje sobe*): Nora!
NORA (*uplašeno viknu*): Što je? Što hoćeš?
HELMER: No, no, ne plaši se. Ne možemo tamo, zaključala si

vrata. Možda probaš kostim?
NORA: Da, da, probam. Tako mi lijepo stoji, Torvalde.
GĐA LINDE (*pročitavši posjetnicu*): Stanuje odmah za uglom.
NORA: Da, ali sve to ništa ne koristi. Izgubljeni smo. Pismo je u sandučiću.
GĐA LINDE: A ključ je kod Helmera?
NORA: Uvijek.
GĐA LINDE: Krogstad mora zatražiti svoje pismo nepročitano — mora ma pod kojom izlikom!
NORA: Ali baš u ovo doba Torvald obično...
GĐA LINDE: Spriječi ga! Idi za to vrijeme k njemu. Vratit ću se što mogu prije. (*Brzo izlazi kroz predsoblje.*)
NORA (*prilazi Helmerovim vratima, otvara ih i zagleda u sobu*): Torvalde!

Jedanaesti prizor

NORA, HELMER, zatim RANK, kasnije gospođa LINDE i HELENA

HELMER (*u zadnjoj sobi*): Pa može li čovjek konačno ući? Dođi, Rank, da vidimo. (*Stupi na vrata.*) Ali što je to?
NORA: Što, dragi Torvalde?
HELMER: Rank me pripremio na izvanrednu maskeradu.
RANK (*na pragu*): Tako sam razumio, ali vidim da sam se prevario.
NORA: Tek sutra uvečer imat ćete prilike da mi se divite.
HELMER: Ali, draga Nora, izgledaš tako umorna. Možda si odviše vježbala ples!
NORA: Ne, nisam uopće vježbala.
HELMER: Ali bi trebalo...
NORA: Da, da, trebalo bi, svakako. No, bez tebe ne ide, sve sam zaboravila.
HELMER: A onda možemo ponoviti.
NORA: Da, pomози mi, Torvalde? Obećavaš? Tako se bojim. Ono veliko društvo... večeras se moraš samo meni posvetiti, je li tako? Nikakvih spisa, je li? Obećavaš li mi, dragi Torvalde?
HELMER: Obećavam. Večeras ću se posvetiti samo tebi, ti mala, bespomoćna djevojčice. Ali najprije da vidimo što je tamo. (*Ide prema vratima predsoblja.*)
NORA: Što tražiš vani?

HELMER: Da vidim samo je li došlo kakvo pismo.

NORA: Ne, nemoj, Torvalde.

HELMER: Zašto ne?

NORA: Torvalde, molim te. Nema nikakve pošte.

HELMER: Samo da vidim. *(Hoće da ode u predsoblje.)*

(Nora za glasovirom udara prve tatktove tarantele.)

HELMER *(stane na vratima)*: Aha!

NORA: Ako mi sutra valja plesati, onda moram prije s tobom vježbati.

HELMER *(prilazeći joj)*: Zar se toliko bojiš, draga Nora!

NORA: Da, strašno se bojim. Hajde da odmah probamo. Imamo još malo vremena do večere. Sjedi ovamo i prati me, dragi Torvalde. Ispravi me gdje treba...

HELMER: Dobro kad već hoćeš. *(Sjeda za glasovir)*

NORA *(uzima tamburin i dug šareni šal iz kutije, brzo se ogrne i skoči naprijed)*. Sviraj, ja ću plesati!

(Helmer svira, Nora pleše, Rank stoji pokraj glasovira za Helmerom i promatra.)

HELMER *(svirajući)*: Lakše, lakše.

NORA: Ne znam drugačije.

HELMER: Ne tako divlje, Nora!

NORA: A baš ovako treba.

HELMER *(prestane)*: Ne, ne, tako to ne ide.

NORA *(smije se i maše tamburinom)*. Zar ti nisam rekla?

RANK: Čekajte, ja ću.

HELMER *(ustane)*: Hajde, samo. Ovako ću je lakše ispravljati.

(Rank sjeda za glasovir i svira. Nora pleše što dalje sve življe. Helmer stoji pokraj peći i stavlja primjedbe, Nora se na njih ne obazire, kosa joj pada niz pleća. Ona se na to ni malo ne osvrće, nego nastavlja ples.)

GĐA LINDE *(ulazi, zastane kao prikovana na vratima)*: Ah!

NORA *(plešući)*: Ovdje je veselo, Kristina!

HELMER: Ali, draga Nora, ti plešeš kao da je o glavu!

NORA: Pa i jest.

HELMER: Prestani, Rank, to je sasvim ludo. Prestani, kažem ti!

(Rank prestaje svirati. Nora odjednom zastaje.)

HELMER (*prilazeći joj*): Nikad ne bih pomislio; pa ti si sve zaboravila.

NORA (*odbacuje tamburin*): Eto, vidiš.

HELMER: Zbilja treba sve iznova.

NORA: Vidiš sad i sam. Moraš sa mnom vježbati do posljednjeg trenutka. Hoćeš li, Torvalde?

HELMER: Hoću, dakako.

NORA: Večeras i sutra ne smiješ ni na što misliti nego samo na me.

Ne smiješ otvoriti ni jedno pismo, čak ni naš sandučić.

HELMER: Ah, još te strah onog čovjeka...

NORA: Da, i to.

HELMER: Vidim ti na licu, Nora, da je već stiglo njegovo pismo.

NORA: Ne znam, čini mi se. Ali sad ne smiješ takvo što čitati.

Među nama ne smije se ništa ispriječiti dok sve ne prođe.

RANK (*potiho Helmeru*): Nemoj joj proturječiti.

HELMER (*grleći je*): Neka djetetu bude na volju. Ali sutra uvečer, kad ples prođe...

NORA: Onda čini što hoćeš.

HELENA (*na vratima desno*): Gospođo, večera je na stolu.

NORA: Iznijet ćete šampanjac, Helena.

HELENA: Molim. (*Odlazi.*)

HELMER: Vidi, vidi, prava gozba!

NORA: Da, gozba sa šampanjcem, sve do zore. (*Viče na vrata*): I slatkiša, Helena, mnogo, samo ovaj put!

HELMER (*uhvati je za ruku*): Što je? Što si tako uzbuđena? Budi opet moja draga ševa kao uvijek.

NORA: I bit ću. Ali hajdemo sad onamo. I vi, doktore. Kristina, hoćeš li mi urediti kosu?

RANK (*šapće Helmeru dok kreću*): Da vas dvojice ne očekujete štogod?

HELMER: Daleko od toga, dragi Rank. To je samo onaj djetinji strah o kojemu sam ti govorio.

(*Ulaze u sobu desno*)

NORA: Dakle?

GĐA LINDE: Otputovao!

NORA: Vidjela sam to na tebi.

GĐA LINDE: Vraća se sutra uvečer. Ostavila sam mu nekoliko riječi.

NORA: Nije trebalo. Ti ne smiješ ništa spriječiti. Zapravo je divno očekivati čudo.

GDÄ LINDE: Što ti očekuješ?

NORA: Ah, ne možeš to razumjeti. Idi k njima, odmah ću ja.

(Gospođa Linde ulazi u blagovaonicu.)

Dvanaesti prizor

NORA, zatim HELMER

NORA *(stoji neko vrijeme, kao da se pribire, i gleda na sat)*: Pet. Sedam sati do ponoći. Zatim dvadeset i četiri do iduće ponoći. Onda je tarantela otplesana. Dvadeset četiri i sedam, to je trideset i jedan sat života.

HELMER *(na vratima)*: A gdje je moja mala ševa?

NORA *(raskriljenih ruku pojuri k njemu)*: Evo je!

Kraj drugoga čina

TREĆI ČIN

(Ista soba. Mali stol sa stolicama oko njega pomaknut naprijed, u sredinu. Na stolu upaljena svjetiljka. Vrata predsoblja otvorena. S gornjeg kata čuje se glazba za ples.)

Prvi prizor

Gospođa LINDE, KROGSTAD

GĐA LINDE *(sjedi za stolom, i rastreseno lista neku knjigu.*

Pokušava čitati, ali kao da ne može sabrati misli. Često gleda

prema vratima i na sat): Još ga nema. već je krajnje vrijeme.

Samo ako nije... (Opet osluškuje) Ah, evo ga. (Izlazi u

predsoblje i oprezno otvara vanjska vrata. Čuju se lagani

koraci iza stube. Ona šapće): Uđite, nema nikoga.

KROGSTAD *(na vratima):* Našao sam kod kuće vašu poruku. Što to ima značiti?

GĐA LINDE: Moram svakako razgovarati s vama.

KROGSTAD: Zbilja? A mora li biti baš ovdje?

GĐA LINDE: Kod mene nije moguće. Moja soba nema poseban ulaz. Uđite, sami smo. Djevojka spava, a Helmerovi su gore na plesu.

KROGSTAD: Gle, gle, Helmerovi večeras plešu? Zar zbilja?

GĐA LINDE: Da. A zašto ne bi?

KROGSTAD: Da, da, zašto i ne bi.

GĐA LINDE: Krogstad, nas dvoje trebamo porazgovarati. *(Sjedne.)*

KROGSTAD: Zar nas dvoje još imamo što reći jedno drugome?

GĐA LINDE: Da, još mnogo toga.

KROGSTAD: To zbilja ne bih nikad pomislio.

GĐA LINDE: Jer me nikad niste pravo razumjeli.

KROGSTAD: A što je tu bilo da se razumije? Bezdušna žena otpravila čovjeka kad joj se pružila bolja prilika.

GĐA LINDE: Mislite li da sam tako bez srca? Mislite li da je meni bilo lako?

KROGSTAD: A zar nije?

GĐA LINDE: Jeste li vi zaista tako mislili, Krogstad?

KROGSTAD: Ako nije bilo tako, zašto ste mi onda napisali onakvo

pismo?

GĐA LINDE: Nisam mogla drugačije. Kad sam s vama prekinula, bila mi je dužnost da u vama ugušim sve što ste osjećali prema meni.

KROGSTAD (*kršeći ruke*): Dakle tako! I sve samo radi novca.

GĐA LINDE: Ne smijete zaboraviti da sam imala bolesnu majku i dva mala brata. Nismo mogli čekati na vas, Krogstad. Vaši izgledi za budućnost bili su onda vrlo slabi.

KROGSTAD: Možda. Ali niste imali pravo da me ostavite zbog drugoga.

GĐA LINDE: Ne znam. Često sam se pitala jesam li dobro učinila.

KROGSTAD (*tiše*): Kad sam vas izgubio, bilo mi je kao da sam izgubio čvrsto tlo pod nogama. Pogledajte me: sad sam brodolomac.

GĐA LINDE: Pomoć je možda blizu.

KROGSTAD: Bila je blizu. A onda ste mi vi zapriječili put.

GĐA LINDE: Nije namjerno. Tek sam jutros doznala da bih ja imala preuzeti vaše mjesto u banci.

KROGSTAD: Vjerujem vam. Ali sada kad znate, zacijelo ćete odustati.

GĐA LINDE: Neću, jer vam ionako ne bi koristilo.

KROGSTAD: Ah, koristilo, koristilo... Ja bih to ipak učinio.

GĐA LINDE: Nevolja i život naučili su me da postupam razborito.

KROGSTAD: I mene je život naučio da se ne smijem zanositi riječima.

GĐA LINDE: Onda ste nešto pametno naučili. Ali djelima valjda vjerujete?

KROGSTAD: Što mislite time reći?

GĐA LINDE: Maločas rekoste da ste brodolomac.

KROGSTAD: Imam krupan razlog da to kažem.

GĐA LINDE: I ja sam pretrpjela brodolom.

KROGSTAD: Sami ste tako izabrali.

GĐA LINDE: Onda nisam imala drugog izbora.

KROGSTAD: I onda?

GĐA LINDE: Kako bi bilo da se udružimo nas dvoje brodolomaca?

KROGSTAD: Što vi to govorite?

GĐA LINDE: Dva brodolomca zajedno lakše će se spasiti nego svaki za se.

KROGSTAD: Kristina!

GĐA LINDE: Pa što mislite: što me dovodi ovamo u grad?

KROGSTAD: Zar ste mislili na mene?

GĐA LINDE: Moram raditi da hih živjela. Od mladosti sam radila, uvijek radila, i to mi je bila najveća i jedina radost. Sada sam sasvim sama na svijetu, i sve mi je strašno prazno i pusto. Raditi samo za se nije nikakva radost. Krogstad, dajte mi nekoga za koga mogu raditi.

KROGSTAD: U to ne vjerujem. To je samo ženska egzaltiranost.⁸

GĐA LINDE: Zar ste ikad opazili da sam egzaltirana?

KROGSTAD: Kako? I vi biste zaista mogli... A je li vam poznata sva moja prošlost?

GĐA LINDE: Jest.

KROGSTAD: I znate kako me ovdje gledaju.

GĐA LINDE: Zar niste maloprije rekli da biste kraj mene postali drugi čovjek?

KROGSTAD: U to sam uvjeren.

GĐA LINDE: Zar to više nije moguće?

KROGSTAD: Kristina! Jeste li promislili o tim riječima. Imate li zaista hrabrosti...?

GĐA LINDE: Meni treba netko za koga bih se brinula kao majka, a i vašoj djeci treba majka. Mi smo potrebni jedno drugome. Krogstade, vjerujem da ste u biti dobar čovjek. U zajednici s vama usudila bih se na sve.

KROGSTAD (*hvata je za ruke*): Hvala, hvala, Kristina! Sad ću znati da se uzdignem pred drugima. Ah, sasvim sam zaboravio...

GĐA LINDE (*osluškuje*): Tiho! Tarantela! Idite, idite sad!

KROGSTAD: Zašto? Što je?

GĐA LINDE: Čujete li taj ples nad nama? Kad se završi, oni će se vratiti.

KROGSTAD: Da, da, idem. Ionako je sve uzalud. Vi, dakako, ne znate što sam poduzeo protiv Helmerovih?

GĐA LINDE: Znam, Krogstade, znam.

KROGSTAD: A ipak ste imali hrabrosti...

GĐA LINDE: Da, jer dobro znam na što očaj može natjerati čovjeka kao što ste vi.

KROGSTAD: Kamo sreće da to nisam učinio!

GĐA LINDE: Sve se još može popraviti. Vaše je pismo tamo u

---

⁸ *egzaltiranost* (lat.) — veliko uzbuđenje, zanos.

sandučiću.

KROGSTAD: Zbilja?

GĐA LINDE: Da, ali...

KROGSTAD (*motri je ispitivački*): Treba li to tako shvatiti? Vi želite pomoći prijateljici po svaku cijenu. Kažite iskreno. Je li tako?

GĐA LINDE: Tko se jednom proda za ljubav drugoga, taj to drugi put ne čini.

KROGSTAD: Tražit ću natrag svoje pismo.

GĐA LINDE: Ne, ne treba.

KROGSTAD: Hoću. Ostajem dok Helmer ne dođe. Tražit ću natrag svoje pismo. Reći ću da se tiče otkaza koji sam dobio. Ne treba da ga čita...

GĐA LINDE: Ne, Krogstade, ne tražite natrag svoje pismo.

KROGSTAD: Ali zbog toga ste me zapravo i pozvali ovamo!

GĐA LINDE: Da, u prvom strahu. Ali je odonda prošao čitav dan i noć, i za to sam vrijeme vidjela nevjerojatnih stvari. Helmer mora sve doznati, ta nesretna tajna mora izići na vidjelo. Među njima dvoma mora doći do potpunog objašnjenja. Dalje ne može ostati ovako.

KROGSTAD: Ako tako mislite... Ali jedno svakako moram, i to odmah...

GĐA LINDE: Požurite, idite, idite! Ples je gotov, svaki čas eto ih na vratima...

KROGSTAD: Čekat ću vas pred kućom,

GĐA LINDE: Da, treba da me otpratite.

KROGSTAD: Ovako neizmjereno sretan nisam nikad bio!

(Odlazi. Vrata između sobe i predsoblja ostaju otvorena.)

Drugi prizor

Gospođa LINDE, HELMER i NORA

GĐA LINDE (*sprema stvari i dohvaća svoj zimski kaput*): Kakav preokret! Imati nekoga da za nj radiš, živiš, dom u koji ćeš unijeti radost! Da, tako će bitil Kad bi samo brzo došli...

(Osluškuje) Evo ih! Hajde, pokupi svoje! *(Uzima šešir i kaput. Čuje se Helmerov i Norin glas. Ključ se okreće u bravi, Helmer*

gura Noru u predsoblje.)

(Helmer uvodi Noru. Na njoj napuljski kostim i velik crni šal. On je u večernjem odijelu. Ozgo ima crni domino⁹, otkopčan.)

NORA (*na vratima, opirući se*): Ne, ne, još neću kući. Hoću opet gore. Neću ići tako rano.

HELMER: Ali, draga Nora...

NORA: Molim te Torvalde, još samo sat. Lijepo te molim...

HELMER: Ni minutu više, draga Nora. Pa znaš, tako smo se dogovorili. Uđi u sobu, ovdje ćeš ozepti. (*Uvodi je blago u sobu, ona se opire.*)

GĐA LINDE: Dobra večer!

NORA: Kristina!

HELMER: Kako, gospođo Linde, vi ovako kasno još ovdje?

GĐA LINDE: Da, oprostite, htjela sam vidjeti Noru u njezinu kostimu.

NORA: Jesi li ovdje sjedila i čekala me?

GĐA LINDE: Da. Na žalost zakasnila sam. Ti si već bila gore, pa nisam htjela otići prije nego što te vidim.

HELMER (*skidajući Nori šal*): Onda je dobro pogledajte, mislim da je vrijedno vidjeti je. Zar nije lijepa, gospođo Linde?

GĐA LINDE: Jest, valja priznati,

HELMER: Divna je, zar ne? To su svi rekli na balu. Ali je strašno tvrdoglav ovaj slatki, ljupki stvor. Što da se radi? Biste li vjerovali: naprosto sam je silom dovukao ovamo.

NORA: Oh, Torvalde, pokajaj ćeš se što mi nisi priuštio još barem pol sata.

HELMER: Čujete li je, gospođo Linde? Otplesala je tarantelu — buran uspjeh. I zaslužila je, premda je u njezinu plesu, po mome, bilo suviše realizma. Hoću reći, nešto više nego što je u skladu sa zahtjevima umjetnosti. No, glavno da je ubrala pljesak. Pa da je ostavim i poslije toga gore? Da oslabi dojam? Ne, to ne. Uzeo sam pod ruku svoju ljupku djevojku s Caprija, svoju ćudljivu djevojčicu s Caprija, i brzo smo kliznuli dvoranom — naklon lijevo, naklon desno — i nestala je njezina lijepa pojava. Odlazak uvijek mora biti efektan, gospođo Linde,

---

⁹ *domino* — crna svileni pelerina s kapuljačom koja se na krabuljnim plesovima prebacuje preko odijela. Obično se pritom na licu nosi i krinka.

ali Nori to nikako da objasnim... Uh, što je ovdje toplo! (*Baca domino na stolicu i otvara vrata svoje sobe.*) Što! Tu je tamno. Ah, da, naravno. Oprostite. (*Ulazi onamo i pali nekoliko svijeća.*)

NORA (*dok nema Helmera, šapuće brzo, zadihana*): Što je bilo?

GĐA LINDE (*tiho*): Govorila sam s njim.

NORA: I?

GĐA LINDE: Nora, moraš mužu sve reći.

NORA (*gotovo bez glasa*): Znala sam.

GĐA LINDE: Krogstada se ne moraš bojati. Ali treba da govoriš s mužem.

NORA: Neću govoriti.

GĐA LINDE: Onda će govoriti pismo.

NORA: Hvala, Kristina. Sada znam što mi je činiti. Pst!

HELMER (*vrati se*): Onda, gospođo Linde, jeste li se nagledali Nore?

GĐA LINDE: Jesam. A sada ću vam poželjati laku noć.

HELMER: Zar već? Je li ovo vaše pletivo?

GĐA LINDE: Jest, hvala. Umalo da ga zaboravim.

HELMER: Vi pletete?

GĐA LINDE: Da.

HELMER: Znate, bolje bi bilo da vezete.

GĐA LINDE: Tako? A zašto?

HELMER: Jer je mnogo ljepše. Lijeva drži vez, a desna s iglom ide u lijepu luku i ubada. Zar ne?

GĐA LINDE: Možda. (*Smije se.*)

HELMER: A kad se plete, samo je pletenje ružno. Sastavljene ruke, pletaće igle hvataju tamo-amo, izgleda naprosto kineski. Oh, šampanjac je zbilja bio izvrstan.

GĐA LINDE: Laku noć, Nora. I ne budi suviše svojeglava.

HELMER: Dobro ste rekli, gospođo Linde.

GĐA LINDE: Laku noć, gospodine direktore.

HELMER (*Prati je do vrata*): Laku noć, laku noć. Nadam se da ćete lijepo do kuće. Ja bih rado... Ali nije daleko. Laku noć, laku noć. (*Ona odlazi.*)

(*Helmer zatvara vrata za njom i dolazi opet naprijed.*)

Treći prizor

NORA, HELMER

HELMER: Tako. Napokon smo sami. Strašno dosadna žena.

NORA: Zar nisi umoran, Torvalde?

HELMER: Nimalo.

NORA: Ni pospan.

HELMER: Nisam. Naprotiv, osjećam se sasvim svjež. A ti? Ti zaista izgledaš umorna i pospana.

NORA: Vrlo sam umorna, ja ću uskoro na počinak.

HELMER: Eto vidiš. Ipak sam imao pravo što nismo ostali duže.

NORA: Ah, sve je pravo što ti činiš.

HELMER (*ljubi je u čelo*): Sad moja ševa govori razborito. A jesi li opazila kako je Rank večeras bio veseo?

NORA: Je li? Nisam s njim razgovarala.

HELMER: Jedva i ja. Ali ga odavna nisam vidio tako dobre volje. (*Gleda je časak, zatim joj prilazi*) Hm... Lijepo je što smo opet kod kuće, što smo sami... Ah, divna moja slatka ženice.

NORA: Nemoj me tako gledati, Torvalde.

HELMER: Zar da ne gledam svoje najdraže blago? Svu tu ljepotu što je samo moja, samo moja i ničija više.

NORA (*odlazi na drugu stranu stola*): Večeras ne trebaš tako govoriti sa mnom.

HELMER (*ide za njom*): Još ti je tarantela u žilama, kako vidim, i zato si još zavodljivija. Čuj, gosti se gore počinju razilaziti. (*Tiše.*) Nora, uskoro će biti tišina u svojoj kući.

NORA: Da, nadam se.

HELMER: Je li, draga Nora. Znaš li, kad god sam s tobom u društvu, uvijek tamo malo govorim s tobom, daleko sam od tebe i samo ti ponekad kratko dobacujem pogled. Znaš li zašto to činim? Zato što onda umišljam da si moja dragana za koju nitko ne zna, moja tajna zaručnica, te da nitko i ne sluti što je među nama.

NORA: Da, da, znam da su sve tvoje misli uza me.

HELMER: I kad onda krenemo i stavim ti šal na nježna mlada ramena, na taj divni vrat, zamišljam da si moja nevjesta i da se upravo vraćamo s vjenčanja, da te prvi put vodim u svoj dom, i

da sam prvi put s tobom, sasvim sam s tobom, ti mlada
ustreptala ljepoto. Cijele večeri osjećao sam čežnju za tobom.
Kad sam te vidio kako si se zavodljivo razigrala u taranteli, krv
mi je naprosto uzavrela, i zato sam te ovako rano doveo ovamo.

NORA: Idi sad, Torvalde. Ostavi me samu. Ništa ja neću.

HELMER: Što to znači? Samo se sa mnom poigravaš, mala Nora. Ti
nećeš? Nećeš? A zar ti nisam muž?

(Kucanje na vanjskim vratima)

NORA *(trgne se)*: Čuješ li?

HELMER *(prilazi ulaznim vratima)*: Tko je?

Četvrti prizor

Prijašnji i RANK

RANK *(izvana)*: Ja sam. Mogu li na trenutak?

HELMER *(ljutito, ali tiho)*: Što sad ovaj hoće? *(Glasno)* Čekaj
malo! *(Odlazi i otključava.)* Lijepo je od tebe što nisi samo tako
prošao pokraj naših vrata.

RANK: Učinilo mi se da čujem tvoj glas, pa sam htio zaviriti na
trenutak. *(Gleda oko sebe.)* Ah, ove drage, znane prostorije.
Ugodno je i lijepo ovdje kod vas.

HELMER: Čini mi se da ti je i gore bilo ugodno?

RANK: Izvanredno. A zašto i ne bi. Zašto da čovjek ne uzme sve
što mu pruža ovaj svijet? Dakako, onoliko koliko i dokle može.
Vino je bilo izvrsno.

HELMER: A tek šampanjac!

RANK: Jesi li i ti opazio? Nevjerojatno je koliko sam salio u se.

NORA: I Torvald je večeras pio mnogo šampanjca.

RAND: Tako?

NORA: Da, a poslije je uvijek dobro raspoložen.

RANK: Zašto čovjek ne bi priuštio sebi veselu večer nakon dobro
provedena dana?

HELMER: Dobro provedena? Time se ja, na žalost, ne mogu
pohvaliti.

RANK *(tapše ga po ramenu)*: Vidiš, ja mogu.

NORA: Zacijelo ste danas imali uspješan nalaz u svome poslu,
doktore Rank.

RANK: Sasvim tako.

HELMER: Gle, gle, mala Nora govori o poslu!

NORA: A smijem li vam čestitati ishod?

RANK: Smijete, dakako.

NORA: Je li nalaz bio povoljan?

RANK: Ne može biti bolji. I za liječnika, i za bolesnika. Potpuna izvjesnost.

NORA (*ispitljivo i brzo*): Izvjesnost?

RANK: Posvemašnja. Zar poslije toga nisam mogao sebi priuštiti zabavnu večer?

NORA: Imate pravo, doktore Rank.

HELMER: I ja tako mislim. Samo da sutra ne bude zlo.

RANK: E, ništa se u životu ne dobiva badava.

NORA: Vi, doktore, volite maskerade?

RANK: Da, ako ima mnogo komičnih maski...

NORA: Kako da se nas dvoje kostimiramo za iduću maskeradu?

HELMER: Ti mala lakoumnice, već sada misliš na iduću maskeradu.

RANK: Nas dvoje? Reći ću vam: vi trebate prikazivati dijete sreće...

HELMER: Da, ali hajde nađi takav kostim!

RANK: Neka tvoja žena dođe takva kakva jest.

HELMER: Dobro si to rekao. A ti? Što ćeš ti predstavljati?

RANK: S tim sam, dragi prijatelju, sasvim načistu.

HELMER: Kako?

RANK: Na idućoj maskeradi pojavit ću se nevidljiv.

HELMER: Smiješna dosjetka!

RANK: Postoji velik crn šešir... Zar nisi čuo priču o šeširu pod kojim čovjek postaje nevidljiv? Čim ga stavi na glavu, niko ga više ne vidi.

HELMER (*prigušuje smijeh*): Da, čuo sam.

RANK: Ali, evo, gotovo zaboravih po što sam došao ovamo. Helmere, daj mi cigaru — jednu od onih tvojih tamnih havana¹⁰.

HELMER: Izvoli. (*Pruži mu kutiju s cigarama*)

RANK (*uzima jednu i odsijeca vršak*): Hvala.

NORA (*pali šibicu*): Evo vam vatre.

---

¹⁰ *havana* — vrsta cigare, nazvana po kubanskom glavnom gradu; smotka posebne kvalitete i veličine.

RANK: Lijepa hvala. (*Nora drži šibicu, Rank pripaljuje*) A sada, da ste mi zdravo!

HELMER: Do viđenja, do viđenja, dragi prijatelju.

NORA: Laku noć, doktore!

RANK: Hvala na toj želji.

NORA: Poželite mi isto.

RANK: Vama? No da, kad već hoćete. Spavajte dobro. I hvala na vatri. (*Nakloni se i ode.*)

Peti prizor

NORA, HELMER, kasnije HELENA

HELMER (*tiho*): Danas je mnogo pio.

NORA (*odсутna duhom*): Možda.

(Helmer vadi svoj svežanj ključeva i odlazi u predsoblje)

NORA: Torvalde, što tražiš tamo?

HELMER: Da ispraznim sandučić za pisma. Sasvim je pun... Sutra neće biti mjesta za novine...

NORA: Hoćeš li još raditi?

HELMER: Bože sačuvaj. No, što je ovo? Netko je dirao bravicu...

NORA: Bravicu...?

HELMER: Da. Što to znači? Nisu valjda djevojke...? Evo prelomljene ukosnice. Nora, tvoja je...

NORA (*brzo*): Bit će da su djeca...

HELMER: A, odučit ću ih ja od toga. Hm, hm... Otvorio sam napokon. (*Prazni sandučić i viče u kuhinju*) Helena, Helena, ugasite svjetlost u predsoblju! (*Vraća se u sobu, s pismima u ruci, i zatvara vrata za sobom.*) Pogledaj samo koliko se pošte nakupilo! (*Prelistava.*) Što je ovo?

NORA (*na prozoru*): Pismo! Ah, ne, ne Torvalde!

HELMER: Dvije Rankove posjetnice.

NORA: Rankove posjetnice!

HELMER (*gleda ih*): »Doktor medicine Rank«. Ležale su najgornje. Zacijelo ih je ubacio kad je odlazio.

NORA: Piše li što na njima!

HELMER: Crn križ preko imena. Pogledaj! Što mu pada na um! Kao da objavljuje vlastitu smrt.

NORA: I objavljuje.

HELMER: Kako? Ti znaš nešto? Je li ti nešto govorio?

NORA: Jest. Rekao je. Kad dođe posjetnica, znači da se oprašta s nama. Zatvorit će se i umrijeti.

HELMER: Jadni naš prijatelj! Znao sam da neće dugo... Ali da će tako brzo... I sakrio se sada kao ranjena zvijer.

NORA: Kada tako što mora biti, najbolje je da bude bez riječi. Zar ne, Torvalde?

HELMER (*šeta gore-dolje*): Bio nam je prisn prijatelj. Naprosto ne mogu zamisliti da ćemo ostati bez njega. Sa svojim patnjama i sa svojom usamljenosti bio je kao oblačna pozadina naše sreće, jasne kao sunce. Možda je i najbolje tako, bar za njega. (*Stane.*) A možda i za nas, Nora. Sada smo nas dvoje ostali tako sami. (*Grli je.*) O, draga moja ženice... Nikad da te se dovoljno nagrlim! Znaš, Nora, ponekad poželim da ti zaprijeti kakva velika pogibao, pa da za te žrtvujem krv i život i sve drugo.

NORA (*otrgne se od njega te će mu čvrstim i odlučnim glasom*): A sad čitaj ta svoja pisma, Torvalde.

HELMER: Ne, ne, večeras neću. Hoću da ostanem kraj tebe, slatka moja ženice.

NORA: S mišlju na smrt prijatelja...?

HELMER: Imaš pravo. To nas je potreslo oboje. Uvuklo se nešto nelijepo među nas: misao na smrt i na nestajanje. Moramo se toga osloboditi. A dotle pođimo svatko u svoju sobu.

NORA (*zagrlj ga*): Laku noć, Torvalde. Laku noć!

HELMER (*poljubi je u čelo*): Laku noć, mala moja ševa. Spavaj slatko, Nora. Ja ću pročitati ova pisma... (*Odlazi s pismima u svoju sobu i zatvara vrata za sobom.*)

NORA (*gleda divlje, grabi stvari unaokolo, dohvati Helmerov domino, ogrće se njime, šapuće brzo, promuklo, isprekidano*): Nikada više da ga ne vidim! Nikad! (*Baci šal na glavu.*) Nikad više da ne vidim djecu! Ni njih! Nikad! O, hladna, crna vodo! O, bezdane! Samo da sve prođe! Sad mu je pismo u ruci. Čita ga. Ah, ne, ne, još ga ne čita. Zbogom, Torvalde! Budite sretni, ti i djeca...

(Ide prema predsoblju, ali u isti čas Helmer naglo otvara vrata i pojavljuje se s otvorenim pismom u ruci)

HELMER: Nora!

NORA (*uzvikne*): Ah!

HELMER: Što je ovo? Znaš li što piše u ovom pismu!

NORA: Da, znam. Pusti me da idem! Pusti me van iz ove kuće!

HELMER (*zadržava je*): Kamo ćeš?

NORA (*pokušava da se otrgne*): Ne treba da me spasavaš, Torvalde.

HELMER (*lecnuši se*): Istina! Je li istina što on piše...? Strašno! Pa nije moguće, ne može to biti istina!

NORA: Istina je. Ja sam te voljela više nego išta na svijetu.

HELMER: Ne dolazi mi s glupim isprikama.

NORA (*stupi korak bliže k njemu*): Torvalde!

HELMER: Nesretnice... što si učinila!

NORA: Pusti me da idem. Ti ne smiješ zbog mene trpjeti, ti ne možeš to preuzeti na se.

HELMER: Samo nikakvih komedija! (*Zaključa vrata na izlazu.*)

Ostat ćeš ovdje da odgovaraš. Shvaćaš li ti što si učinila?

Odgovori! Shvaćaš li?

NORA (*gleda ga netremice, odgovara naglašujući*): Da, sada počinjem shvaćati sve bolje i bolje.

HELMER (*šeta po sobi*): O strašne li jave! Svih ovih osam godina, ona, moja radost i moj ponos, bila je lažljivka — još gore: zločinka! O neizmjerne li gadosti što leži u svemu tome! Fuj! Fuj! (*Nora šuti i samo ga gleda. On stane pred nju.*) Morao sam slutiti da će se dogoditi takvo što. Lakoumni život tvog oca... (*Nora hoće da govori, ali ne stiže*) Šuti! To lakoumno shvaćanje života, to si naslijedila od oca. Ni vjere, ni morala, ni osjećanja dužnosti! O, kako sam kažnjen što sam mu gledao kroz prste! Učinio sam tako tebi za ljubav. Pa kako me nagrađuješ.

NORA: Da, tako.

HELMER: Svu si mi sreću uništila, svu budućnost razorila! O, strašne li pomisli! Sad sam u rukama besavjesna čovjeka. Sad on može raditi sa mnom što ga volja, može od mene zahtijevati što mu drago, može mi naređivati i zapovijedati kako god hoće, a ja moram bez riječi sve podnositi. I tako sam nisko pao zbog lakoumne žene.

NORA: Kad me više ne bude, bit ćeš slobodan.

HELMER: Samo nikakvih fraza! I tvoj se otac razmetao takvim frazama. Kakve mi koristi ako te ne bude, kako veliš? Baš nikakve. Taj je čovjek kadar sve razglasiti, a to će i uraditi, i

eto na me sumnje da sam znao za tvoj zločin. Može svijet čak povjerovati da sam te ja na to nagovorio. I sve to imam zahvaliti tebi, tebi koju sam ovih osam godina na rukama nosio. Shvaćaš li uopće što si mi učinila?

NORA (*s hladnim mirom*): Shvaćam.

HELMER: Sve je tako nevjerojatno da mi još naprosto ne ide u glavu. Ali ovo se nekako mora riješiti. Dolje šal! Makni ga, kažem ti! Moram tog čovjeka svakako umiriti. Cijelu stvar treba pošto-poto zabašuriti. A što se tiče nas dvoje, uredit ćemo tako kao da se među nama nije ništa dogodilo. Ali, dakako, samo pred svijetom. Ti ostaješ i nadalje u kući. To se razumije samo po sebi. Ali djecu nećeš odgajati — ne mogu ti ih povjeriti. Kako mi je teško to reći onoj koju sam tako mnogo volio i koju volim i sada! No, tako treba da bude. Od danas nema više sreće. Treba spasiti ruševine, ostatke, vanjštinu.

(Vani zvoni. Helmer se trgne. Nora se ne miče.)

HELMER: Što je to? Tako kasno? Možda nas čeka ono najstrašnije...? Što, zar je došao? Sakrij se, Nora! Reci da si bolesna.

(Helmer ide k vratima predsoblja i otvara ih. U predsoblju napola odjevena Helena.)

HELENA: Pismo za milostivu gospođu.

HELMER: Dajte ga ovamo. (*Zgrabi pismo i zatvori vrata.*) Da — od njega je! Nećeš ga dobiti, sam ću ga pročitati.

NORA: Čitaj.

HELMER (*pokraj svjetiljke*): Naprosto nemam hrabrosti. Možda smo oboje izgubljeni. Ne! Moram da znam! (*Brzo dere omotnicu, pogledom prelijeće pismo, gleda priloženi papir. Radosno uzvikuje.*) Nora!

(Nora ga gleda upitnim pogledom.)

HELMER: Nora! Ne, ne, moram još jednom pročitati. Jest, istina je. Ja sam spašen! Nora, ja sam spašen.

NORA: A ja?

HELMER: I ti, razumije se. Oboje smo spašeni! Oboje! Pogledaj samo! Vraća ti tvoju zadužnicu. Piše kako žali i kaje se... Nekakav sretni obrat u njegovu životu... Ah, ne tiče me se što piše. Glavno da smo spašeni. Nora! Nitko nam ne može ništa.

O, Nora, Nora... Ali prije svega da uništim ovaj papir...! Da vidim samo... (*Gleda zadužnicu.*) Ne, neću ništa da vidim. Sve je samo ružan san. (*Dere sve zajedno i baca u peć. Promatra dok gori.*) Tako, sad više ne postoji. Piše da si na Badnji dan... O, Nora, bila su to tri užasna dana za tebe.

NORA: Tri sam dana vodila tešku borbu.

HELMER: Kakve si muke premučila, a nisi imala drugog izlaza nego... Ne, ne smijemo ni misliti na te ružne stvari. Radujmo se i recimo: sve je prošlo, sve je prošlo! Zar ne čuješ, Nora? Prošlo je! Što znači taj ukočeni izraz? Oh, jadna mala Nora, shvaćam. Ti još ne vjeruješ da sam ti oprostio. Ja znam što si sve učinila iz ljubavi prema meni.

NORA: To je istina.

HELMER: Voljela si me kao što žena mora voljeti svoga muža. Samo nisi znala prosuditi sredstva. Ali zar misliš da si mi manje draga zato što si radila na svoju ruku. Ne, ne. Drugi put osloni se na me, ja ću te savjetovati i voditi. Ne bih ja bio muškarac kad te ta tvoja ženska slabost u mojim očima ne bi učinila još privlačnijom. Ne obaziri se na grube riječi što sam ih izrekao u prvom strahu kad mi se učinilo da se sve oborilo na moju glavu. Oprostio sam ti, Nora. Kunem se da sam ti oprostio.

NORA: Hvala ti na tvom opraštenju. (*Odlazi na vrata desno.*)

HELMER: Čekaj, stani. (*Gleda unutra.*) Što hoćeš?

NORA (*u sobi*): Da skinem ove maskeradne krpe.

HELMER (*na otvorenim vratima*): Da, skini. I poslije se lijepo umiri i opet saberi, ti moja mala preplašena ševo. Lijepo otpočini, imam široka krila da te zakrilim. (*Šeta oko vrata.*) Ah, kako nam je dom ugodan i siguran, Nora. Ovdje si zaklonjena od svakog zla. Ovdje ću te čuvati kao golubicu koju sam spasio iz jastrebovih pandža. Ovdje ću polako umiriti tvoje jadno srce što tako uplašeno kuca. Nora, vjeruj mi. Sutra ćeš sve vidjeti sasvim drugačije, i uskoro će sve biti kao prije. Neću morati ponavljati da sam ti oprostio, sama ćeš osjećati da je tako. Kako ti pada na um da bih te ja odvrkao od sebe ili ti išta učinio? Vidim, ne poznaješ srce pravog muškarca, Nora. Muškarcu je neopisivo ugodno kad osjeća da je oprostio svojoj ženi, oprostio joj od sveg srca. Tako je ona u dvostrukom smislu postala njegovom. On ju je tako ponovno postavio u

svijet, ona je u neku ruku ne samo njegova žena nego i njegovo dijete. I ti ćeš odsad to i biti, ti jedno bespomoćno stvorenje. Ne boj se, Nora. Budi mi samo iskrena, i ja ću onda biti i tvoja volja i tvoja savjest. No, što je? Ne ideš spavati? Preodjela si se!

NORA (*u svakidašnjoj haljini*): Da, Torvalde, preodjenula sam se.

HELMER: Ali zašto sada? Tako kasno...?

NORA: Noćas neću spavati.

HELMER: Ali, draga Nora...

NORA (*gleda na sat*): Nije tako kasno. Sjedi ovdje, Torvalde, imamo mnogo toga reći jedno drugome. (*Sjeda pokraj stola.*)

HELMER: Što to znači, Nora? To hladno lice, taj ukočeni pogled...

NORA: Samo sjedi. Imam mnogo govoriti s tobom.

HELMER (*sjeda sučelice njoj*): Nora, ti me plašiš. Ja te ne razumijem.

NORA: U tome i jest stvar. Ti me ne razumiješ. Ni ja tebe nisam razumijevala sve do večeras. Ne, ne prekidaaj me. Slušaj što ću ti reći... Ovo je obračun, Torvalde.

HELMER: Kako to misliš?

NORA (*nakon kraće stanke*): Zar tebi, dok ovako sjedimo, ne pada ništa na pamet?

HELMER: Što?

NORA: U braku smo osam godina. Zar ne primjećuješ da nas dvoje, ti i ja, muž i žena, prvi put, ozbiljno razgovaramo?

HELMER: Kako ozbiljno... ? Što to ima značiti?

NORA: Čitavih osam godina — još i više, od prvih dana našeg poznanstva — nas dvoje nikada nismo izmijenili koju ozbiljnu riječ o ozbiljnim stvarima.

HELMER: Zar sam ti trebao neprestano govoriti o brigama, u kojima mi ti ionako ne bi mogla pomoći?

NORA: Ne govorim o brigama. Kažem samo: još nikada nismo ozbiljno razgovarali ni o čemu.

HELMER: Ali, draga Nora, zar bi to bilo za tebe?

NORA: E, sad smo došli na ono. Ti me nikada nisi razumio. Mnogo mi je nepravde naneseno, Torvalde. Najprije od oca, a onda od tebe.

HELMER: Što! Nas dvojica koji smo te voljeli više nego išta na svijetu!

NORA (*vrti glavom*): Vi me nikada niste voljeli. Vama se samo

činilo da je zabavno da budete u mene zaljubljeni.

HELMER: Ali, Nora, kakve su to riječi?

NORA: Zar nije istina, Torvalde? Dok sam bila u očevoj kući, otac mi je iznosio svoje mišljenje o svemu, i tako sam ja imala njegovo mišljenje, a ne svoje. Ako sam drugačije mislila, morala sam to kriti. Njemu je samo njegovo mišljenje bilo po volji. Zvao me svojom lutkicom te se igrao sa mnom kao što sam se ja igrala sa svojim lutkama. Onda sam došla tebi u kuću...

HELMER: Kako se izražavaš o našem braku!

NORA (*mirno*): Mislim, iz očevih ruku prešla sam u tvoje. Sve si uredio po svom ukusu, i tako sam dobila isti ukus kao i ti. Ili sam se samo tako pravila. Ne znam pravo... Bit će i jedno i drugo. Kad se sada toga sjetim, čini mi se da sam živjela ovdje kao siromah, od onog što mi se udijeli. Živjela sam od toga što sam tebi za ljubav izvodila različite ludosti, Torvalde. Ti si tako htio. Ti i otac veoma ste grijeshili prema meni. Vi ste krivi što od mene nije ništa nastalo.

HELMER: Kako si nerazumna i nezahvalna! Zar nisi ovdje bila sretna?

NORA: Ne, nikada. Mislila sam da sam sretna, ali nisam nikad bila.

HELMER: Nisi bila sretna...?

NORA: Samo sam bila vesela. A ti si uvijek bio tako ljubazan prema meni. Naša kuća bila je samo kuća u kojoj se djeca igraju. Lutkice. Kod kuće je otac postupao sa mnom kao s malom lutkom, a ti ovdje postupaš sa mnom kao s velikom lutkom. A djeca su opet bila moje lutke. Uživala sam kad se igraš sa mnom kao što djeca uživaju kad se ja igram s njima. To je bio naš brak, Torvalde.

HELMER: Ima nešto istine u tome, iako je sve pretjerano. Ali će odsada biti drugačije. Prošlo je vrijeme igranja, sada dolazi odgoj na red.

NORA: Čiji odgoj? Moj ili dječji?

HELMER: I tvoj i dječji, draga moja Nora.

NORA: Ah, Torvalde, ti nisi čovjek koji mene može odgojiti da budem prava žena.

HELMER: Što ti govoriš?

NORA: A ja pak — mogu li ja djecu odgajati?

HELMER: Nora!

NORA: Zar nisi sam rekao maloprije — tu zadaću ne možeš meni povjeriti.

HELMER: Da, rekao sam u uzbuđenju. Kako možeš tome pridavati takvu važnost?

NORA: Ne, ne, imao si sasvim pravo. Tome zadatku ja nisam dorasla. Najprije moram pokušati jedan drugi zadatak: odgojiti samu sebe. U tome mi ti ne možeš pomoći. Moram to sama. I zato te sad ostavljam.

HELMER (*skoči*): Što to govoriš!

NORA: Valja mi se osloniti na samu sebe kako bih razumjela i sebe i sve oko sebe. Zato više ne mogu ostati ovdje.

HELMER: Nora, Nora!

NORA: Odmah odlazim iz tvoje kuće. Kristina će me primiti noćas...

HELMER: Pa ti si poludjela! Ja ti ne dopuštam! Ja ti zabranjujem!

NORA: Odsad mi ne možeš ništa zabraniti. Uzet ću svoje stvari. Od tebe ništa ne tražim, ni sada, ni ubuduće.

HELMER: Ti si luda!

NORA: Sutra putujem kući — mislim, u naš stari gradić. Ondje ću lakše naći kakvu zaradu.

HELMER: O ti ludo, neiskusno stvorenje!

NORA: Moram pokušati steći iskustva, Torvalde.

HELMER: Da ostaviš svoju kuću, muža, djecu! Pomisli što će reći svijet!

NORA: To me se nimalo ne tiče. Znam samo da meni tako treba.

HELMER: Pa to je strahota! Kako se možeš odreći svojih najsvetijih dužnosti?

NORA: Što misliš, koje su moje najsvetije dužnosti?

HELMER: Zar ti to uistinu moram reći? Zar to nisu dužnosti prema mužu i djeci?

NORA: Imam ja i drugih svetih dužnosti.

HELMER: Nemaš. Koje bi to bile?

NORA: Dužnosti prema samoj sebi.

HELMER: Ti si prije svega žena i majka.

NORA: U to više ne vjerujem. Mislim da sam ponajprije čovjek — ja kao i ti, ili ću barem pokušati da to budem. Dobro znam, Torvalde, da ti većina ljudi danas daje za pravo. Ali se ja više ne mogu zadovoljiti onim što većina govori i što piše u knjigama. Moram samostalno razmišljati o stvarima i nastojati

da ih razumijem.

HELMER: Zar ti ne razumiješ svoj položaj u vlastitoj obitelji? Zar nemaš u tim pitanjima pouzdan putokaz? Zar nemaš religije?

NORA: Oh, Torvalde, ja i ne znam što je religija.

HELMER: Što kažeš?

NORA: Znam samo ono što mi je rekao pastor Hansen kad sam bila na krizmi. Kazao je da je religija ovo i ovo. Hoću da vidim je li istina što je pastor govorio — to jest je li to za mene istina.

HELMER: Pa to je nečuveno da tako govori mlada žena! Ali ako te već religija ne može navesti na pravi put, onda ću taknuti u tvoju savjest. Moralnog osjećaja valjda još imaš. Ili ga možda nemaš? Odgovori!

NORA: Vidiš, Torvalde, nije dobro na to odgovarati. Znam samo da u tome imam sasvim druge poglede nego ti. Tek sam sada doznala da su i zakoni drugačiji nego što sam mislila. Ali da su to dobri zakoni, to mi ne ide u glavu. Kći da nema prava poštediti umirućeg oca? Žena da nema prava spasiti život mužu? Ne, takvo što ne vjerujem.

HELMER: Govoriš kao dijete. Ne razumiješ društvo u kojem živiš.

NORA: I ne razumijem ga. Tek ga sada moram upoznati. Moram iznaći tko ima pravo: društvo ili ja.

HELMER: Nora, ti si bolesna, ti si u groznici. Gotovo mi se čini da si sišla s uma.

NORA: Nikad mi nije bilo sve tako jasno kao večeras, i nikad nisam bila tako sigurna kao sada.

HELMER: I jasno i sigurno ostavljaš svoga muža i svoju djecu.

NORA: Da.

HELMER: Onda je samo jedno objašnjenje moguće.

NORA: Koje?

HELMER: Ne voliš me više.

NORA: Tako je.

HELMER: I ti to kažeš, Nora?

NORA: Boli me to, Torvalde. Uvijek si bio tako ljubazan prema meni. Ali tu nema pomoći. Ne volim te više.

HELMER (*s mukom se pribire*): Je li i to tebi potpuno jasno?

NORA: Da, potpuno. Zato i ne mogu više ostati ovdje.

HELMER: A možeš li mi objasniti i to kako sam izgubio tvoju ljubav?

NORA: Mogu. Bilo je to večeras kad se čudo nije dogodilo. Jer tada

sam vidjela da nisi čovjek kakav sam ja mislila da jesi.

HELMER: Objasni mi, ne vjerujem.

NORA: Punih osam godina strpljivo sam čekala. Bože dragi, znam da se čuda ne događaju svaki dan. A poslije mi se ta nesreća oborila na glavu. Tada sam počela vjerovati u čudo. Kad je Krogstadovo pismo ležalo u sandučiću, nisam ni časak pomislila da ćeš se ti uplašiti prijetnja toga čovjeka. Bila sam tvrdo uvjerena da ćeš mu reći: »Objavite cijelom svijetu!« I kada se to dogodi...

HELMER: Kad se dogodi? Što? Da svoju ženu izvrgnem ruglu i sramoti...

NORA: Kad se dogodi, tvrdo sam vjerovala, ti ćeš izići pred svijet, uzeti sve na sebe i reći: »Ja sam kriv!«

HELMER: Nora!

NORA: Misliš, takvu žrtvu ne bih od tebe primila? I ne bih. Ali što bi moja uvjerenja vrijedila prema tvojima? To je bilo čudo kojemu sam se u strahu i strepnji nadala. I da to spriječim, htjela sam prekratiti sebi život.

HELMER: Rado bih za tebe radio i dan i noć, Nora — radi tebe trpio bih svaku bijedu i nevolju. Ali nitko za voljenoga ne žrtvuje — svoju čast.

NORA: To su učinili milijuni žena.

HELMER: Ah, misliš i govoriš kao nerazumno dijete!

NORA: Možda. A ti ne misliš i ne govoriš kao čovjek za koga bih se mogla vezati. Kad je prošao taj tvoj strah — ne zbog onoga što je prijetilo meni, nego zbog onoga čemu bi ti bio izvrgnut — kad je, dakle, prošao taj tvoj strah i kad se više nisi imao čega bojati, za tebe je bilo: nikom ništa! Kao da se ništa nije dogodilo. Opet sam, kao i prije, bila tvoja ševa, tvoja lutka koju ćeš dvostruko pažljivo nositi na rukama, kad sam već tako krhka i lomna. (*Ustaje.*) Torvalde, u tom trenutku puklo mi je pred očima da sam čitavih osam godina ovdje živjela s jednim stranim čovjekom i da sam s njime rodila troje djece... Ta mi je misao nepodnošljiva! Sama hih sebe rastrgla.

HELMER (*teška srca*): Vidim, vidim. Otvorio se ponor među nama... Ali, Nora, zar ga ne bismo mogli premostiti?

NORA: Kakva sam sada, nisam žena za te.

HELMER: Imam snage da postanem drugačiji.

NORA: Možda, kad ti se lutka oduzme.

HELMER: Da se odvojim od tebe, da se rastanem s tobom — ne,
Nora, ja to ne mogu pojmiti.

NORA (*ide u sobu lijevo*): Utoliko je potrebnije da bude odmah.
(*Vraća se odjevena za put, u ruci joj mala torba koju stavlja na stolicu pokraj stola.*)

HELMER: Nora, Nora, ne sada! Čekaj do jutra!

NORA (*uzima zimski kaput*): Ne mogu noćiti u kući strana čovjeka.

HELMER: Ne bismo li mogli ostati ovdje kao brat i sestra?

NORA (*stavlja šešir na glavu*): Znaš i sam da ne bi dugo trajalo.
(*Ogrće se šalom.*) Zbogom Torvalde. Neću se opraštati s djecom. Znam, uostalom, da su sada u boljim rukama nego što su moje. Kakva sam sada, ne mogu im biti ništa.

HELMER: Ali jednom, Nora — jednom kasnije...?

NORA: Što ja znam. Ne znam što će biti od mene.

HELMER: Ali ti si moja žena, ne samo sada nego i...

NORA: Slušaj, Torvalde, kad žena ostavlja dom svoga muža, kao što ja sada činim, onda je on, kako sam čula, razriješen obveza prema njoj. U svakom slučaju, ja te oslobađam svih obveza. Ne trebaš se smatrati ičim vezan. Na obje strane treba biti potpuna sloboda. Evo, vraćam ti tvoj prsten. Daj mi moj!

HELMER: Još i to?

NORA: I to.

HELMER: Evo ti!

NORA: Tako. A sad je sve gotovo. Ovdje su ključevi. Helena, bolje nego ja, zna što treba. Sutra, kad otputujem, doći će ovamo Kristina da pokupi moje stvari i da mi ih onda pošalje.

HELMER: Gotovo, gotovo! Nora, zar nećeš nikad više misliti na me?

NORA: Morat ću često misliti na te, na djecu i na kuću.

HELMER: Smijem li ti pisati, Nora?

NORA: Ne, nemoj. Ne trebaš mi pisati.

HELMER: Ali ti ipak mogu kadikad poslati...

NORA: Ne, ništa mi nemoj slati.

HELMER: Da ti pomognem ako zapadneš u kakvu nevolju?

NORA: Ne, velim ti. Od stranih ljudi neću ništa.

HELMER: Nora, zar ću uvijek za te ostati stranac?

NORA (*uzima torbu*): Ah, Torvalde, trebalo bi se dogoditi ono čudo.

HELMER: Kaži, kakvo je to čudo!

NORA: Morali bismo se oboje promijeniti — i ti, i ja. Ah, Torvalde, ne vjerujem više u čudo.

HELMER: Ali ja vjerujem. Kaži: oboje bismo se morali promijeniti tako da...

NORA: Da naš zajednički život bude zaista brak. Zbogom!

(Odlazi kroz predsoblje.)

HELMER *(klone pokraj vrata na stolicu i rukama zakriva lice):*

Nora, Nora! *(Gleda naokolo i ustaje.)* Prazno, nema je više.

(Nada se u njemu probudi.) Ali čudo...? *(Odozdo se čuje kako su se vrata zalupila.)*

Copyright

© Dubravko Deletis

e-izdanje pripravili:
Mirna Goacher i Dubravko Deletis

website: www.josiptabakknjige.org

10/10/2013

